

ŞEYH EBU'L-VEFÂ'NIN TASAVVUFÎ BİR ŞİİRİNE CEBBÂRZÂDE MEHMED ÂRİF BEY TARAFINDAN YAPILAN ŞERH: DÂFÎ'U'Z-ZULEM MİN KULÛBÛ'L-ÜMEM

Ahmet AKDAĞ*

Özet

Klâsik Türk edebiyatı mahsullerinin daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla manzum ya da mensur birçok şerh kaleme alınmıştır. Şerhlerin, özellikle tasavvufî şiirler etrafında yoğunlaştığını görmek mümkündür. Bilhassa Yunus Emre ile Niyâzî-i Mısırî, şiirleri en çok şerh edilen mutasavvıflardır. Günümüzde artmaya başlayan şerh çalışmalarının sistematik bir temele oturtulması için klâsik Türk edebiyatı geleneğinin devam ettiği devirlerde genellikle kendileri de birer şair olan şârihlerin şerhlerinin ortaya konması elzemdir. Bu çalışmada Fatih Sultan Mehmet döneminin ünlü mutasavvıflarından Şeyh Ebu'l-Vefâ'nın, 19. yüzyılın velut şârihlerinden Cebbârzâde Mehmed Ârif Bey tarafından şerh edilen tasavvufî bir şiirinin şerhi üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Şerh, Şeyh Ebu'l-Vefâ, Cebbârzâde Mehmed Ârif Bey.

COMMENTARY WRITTEN BY MR. CEBBÂRZÂDE MEHMED ÂRİF TO A SUFISTIC POETRY OF SHEIKH EBU'L-VEFÂ: DÂFÎ'U'Z-ZULEM MİN KULÛBÛ'L-ÜMEM

Abstract

Many verse or prose commentary were written in order to understand products of classical Turkish literature better. It is possible to see that the commentaries concentrate especially on sufistic poetries. Particularly, Yunus Emre and Niyâzî-i Mısırî are sufis whose poetries have mostly been expounded. In our day, to form a systematic approach for increasing commentary research, it is a necessity that commentaries which are written by commentators who are generally poets at the ages when the tradition of classical Turkish literature continues. In this study, commentary of a sufistic poetry which was written by Sheikh Ebu'l-Vefâ one of the famous sufis of Fatih Sultan Mehmet's age and that was also commented by Mr. Cebbârzâde Mehmed Ârif, who was a creative poet of 19th century, is to be mentioned.

Keywords: Commentary, Sheikh Ebu'l-Vefâ, Mr. Cebbârzâde Mehmed Ârif.

Şeyh Ebu'l-Vefâ Hazretleri

Şeyh Ebu'l-Vefâ hazretlerinden bahseden kaynaklarda Ebu'l-Vefâ hazretlerinin ismi Şeyh Vefâ, Ebü'l-Vefâ Muslihuddin Mustafâ, İbnulvefâ, İbn Vefâ, Vefâzâde, Vefâ, Mustafâ bin Ahmed es-Sadri el-Konevî vb. birçok şekilde zikredilmiştir. Kaynaklarda Şeyh Ebu'l-Vefâ'nın Konyalı olduğu hakkında ortak bir görüş mevcuttur. Ancak ne zaman doğduğu ile ilgili kesin bir bilgi ya da kayıt mevcut değildir. Şeyh Ebu'l-Vefâ ile ilgili doktora tezi hazırlayan Avni Erdemir, Ebu'l-Vefâ hazretlerinin Karamanoğlu İbrahim Bey devrinde şöhrete kavuşması ile

* Arş. Gör.; Karadeniz Teknik Üni., Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, angelir.02@hotmail.com.

Abdüllatîf-i Kudsi'den ders almasını göz önünde bulundurarak 15. yüzyılın ilk çeyreğinde doğmuş olabileceği tahmininde bulunur (1999: 27). Babası Ahmed Sadri'dir. Bazı müellifler babasının Hacı Yahya olduğunu kaydetseler de, bu zat babası değil dedesidir (Öngören, 2009: 73).

Şeyh Ebu'l-Vefâ ilköğrenimine Konya'da başlamıştır. Daha Sonra Edirne'ye giderek Debbâğlar imamı Muslihuddin Halife'ye talebe olmuştur. İlk tasavvufî bilgileri burada aldıktan sonra, Muslihuddin Halife kendisine irşadnâme vererek Abdüllatîf-i Kudsi'nin yanına göndermiştir (Erdemir, 1999: 27). Şeyh Ebu'l-Vefâ hazretlerinin nutkunu şerh eden Cebbârzâde Mehmed Ârif Bey, eserin giriş kısmında bu hadiseye şöyle değinmektedir: “Edirne'de kâin Debbâğlar Câmi-i Şerîf'i imamı Muslihuddin Halife hazretlerine mülâkât iderek nice zaman hem-nişîn-i sohbet-i irfânları olmuş ve müşarün-ileyhin îmâ ve işaretleriyle Bursa'da el-ân defîn-i hâk-i anber-nâk olan ekâbir-i evliya-i kiram-ı Zeyniyye'den Abdüllatîf Kudsi hazretleri hizmetiyle haylüce vakt şeref-yâb bulunmuşlardır(vr. 49b).” Ebu'l-Vefâ hazretleri Abdüllatîf-i Kudsi'nin yanında tasavvuf eğitimi tamamladıktan sonra icazetnâmesini alarak Konya'da irşada başlamıştır.

İlk önce Konya'da adını duyuran Ebu'l-Vefâ hazretleri, Karamanoğlu İbrahim Bey'in iltifatına mazhar olmuştur. Karamanoğlu İbrahim Bey, Konya'ya bağlı Köyceğiz'de onun namına bir cami yaptırmıştır (Erdoğan, 1941: 11). Karamanoğlu İbrahim Bey'in Şeyh Vefâ hazretlerine iltifatı bununla sınırlı değildir. Şeyh Vefâ hazretleri Hicaz'a gitmiş ve dönüşünde Rodos şövalyelerine esir düşmüştür. Bu haberi alan Karamanoğlu İbrahim Bey, Rodos şövalyelerine büyük bir para ödemiş ve mukabilinde Şeyh Vefâ hazretlerini serbest bıraktırmıştır (Araz, 1958: 290). Şeyh Ebu'l-Vefâ hazretlerinin daha sonra İstanbul'a gelişi ile ilgili ise kaynaklarda farklı bilgiler yer almaktadır. Abdülkadir Erdoğan, Şeyh Ebu'l-Vefâ'nın Hicaz dönüşü İstanbul'a uğradığını ve İbrahim Bey'in vefatından sonra oğulları arasında başlayan saltanat kavgası ile Konya'da vuku bulan karışıklık haberi ve benzer başka sebeplerlerden dolayı ölünceye kadar İstanbul'da kaldığını belirtir (1941: 12). Avni Erdemir ise Şeyh Ebu'l-Vefâ'nın İstanbul'a, ilk önce İbrahim Bey ile Fatih Sultan Mehmed'in arasını bulmak için, İbrahim Bey'in vefatından sonra ise sürekli kalmak üzere gittiğini söyler (1999: 30). Şeyh Vefâ'nın İstanbul'da devlet ricali, ulema, sanatkârlar, vb. kişilerle de yakın bir münasebeti olmuştur. İsmail E. Erünsal, Fatih Sultan Mehmed tarafından Şeyh Vefâ'nın ismiyle anılan Vefâ semtinde Şeyh Ebu'l-Vefâ için bir cami ve çifte hamam yaptırıldığını ve ayrıca Çorlu yakınlarındaki bir köyün de kendisine verildiğini belirtir (1997: 61-62).

Zeyniyye tarikatının Bursa'daki temsilcisi Abdüllatîf Kutsi'ye talebe olan Şeyh Ebu'l-Vefâ, İstanbul'a döndükten sonra bu tarikatın İstanbul'da yayılmasında önemli rol oynamıştır.

Daha sonra Şeyh Ebu'l-Vefâ tarafından yeni zikir şekli ve tertip edilen yeni evrâd ile birlikte Vefâiyye adında bir kol meydana getirilmiştir (Öngören, 2009: 82). Şeyh Ebu'l-Vefâ'nın vefatından sonra bu tarikat da etkisini yitirmiştir.

Şeyh Vefâ hakkında bilgi veren kaynaklar, onun hem zahir hem de batın ilimlere vâkîf, Arapça, Farsça ve Türkçe gibi üç dilde de şiir yazabilme isti'dâdına sahip, musiki ve astronomi sahalarında mâhir, kaza ve belalara karşı vefk hazırlamakta uzman, hatta bazılarına göre müctehid olduğunu bildirirler (Öngören, 2009: 78). Cebbârzâde Mehmed Ârif bin Şâkir, Şeyh Vefâ'yı şöyle niteler:

Bu zât-ı âlî-kadr hakîkaten bir mürşid-i kâmil ve mürebbî-i mükemmel oldukları gibi ilm-i zâhirde bile tefsîr ve hadîs ve usûl-i fıkha âşinâ ve fenn-i mûsikî vü eş'ârda dânâ ve rıfk u havâsda ferîd-i asr ve inşâ vü hesâbda nâdirü'd-dehr câmi'-i cemî'-i fezâil idi (vr. 49b).

15. yüzyılda yetişmiş Türk kültür tarihinin önemli temsilcilerinden Şeyh Ebu'l-Vefâ hazretleri ile ilgili hem yazılı kaynaklarda kayıtlı hem de sözlü kültürde anlatılagelen birçok menkıbe vardır. Bunlardan bir tanesi şöyledir:

Sultan II. Bayezid, Vefa hazretlerini çok severdi. İlminin, yaşayışının hayramı idi. Bu sebeple Şeyh, vefat ettiğinde cenaze namazında bulundu. Hatta o esnâda kefenini açıp yüzüne bakarak eskiden beri olan hasret ateşini bir parça gidermek istedi. Meşru değildir, diye karşı çıkılmasına rağmen isteğinde ısrar etti. Kefeni açıp baktıklarında, Vefâ hazretleri yüzünü sağ eliyle kapatmışlardı (Erdemir, 1999: 44).

Sadrızam Sinan Paşa, Molla Lütfi, Ahmed Paşa, Zenbilli Ali Efendi, Safâyî, Balıkesirli Zâtî, Rumelili Şem'î, Hattat Kasım vb. gibi pek çok devlet adamı, sanatkâr ve mütefekkirin kendisine intisap ettiği (Tek, 2009: 196) Şeyh Ebu'l-Vefâ hazretleri 9-11(?) Temmuz 1491'de vefat etmiş ve kendi adına yapılan caminin türbesine defnedilmiştir. Cebbârzâde, Şeyh Ebu'l-Vefâ'nın gömüldüğü yerle ilgili olarak “Zeyrek yokuşu üzerinde kâin türbe-i şerîflerinde medfûndur(vr. 50a).” cümlesini sarf eder. Vefatına şair Ahmet Paşa şu tarihi düşmüştür:

Ân şem'-i furûz-ı harem-i Ka'be-i esrâr

Be-gozeşt ez-ân pol ki gozer kerd kih ü mih

Hâhî ki be-dânî sefer-i Şeyh Vefâ-râ

Der-yâb zi-târîh İlâ Rahmeti Rabbih [H. 896: M. 1491] (Erdemir, 1999: 32)

Tasavvuf, fıkıh, astronomi, musikî, fen bilimleri, edebiyat vb. gibi birçok alanla ilgilenen Şeyh Ebu'l-Vefâ'nın bugün kütüphanelerimizde mevcut bulunan eserleri şunlardır:

1. Sâz-ı İrfân
2. Makâm-ı Sülûk
3. Evrâd-ı Vefâ
4. Melheme
5. Ruznâme-i Vefâ
6. Yedi Yıldızın Ahkâmı
7. Risâle fi'r-Rub'i'l-Muceyyeb

8. Divan: Bazı kaynaklarda Şeyh Ebu'l-Vefâ hazretlerinin bir divanının olduğu kayıtlı olsa da Avni Erdemir yaptığı araştırma sonucu Şeyh Vefâ'nın derli toplu bir divanının olmadığını söylemektedir. Erdemir, Şeyh Ebu'l-Vefâ'nın şiirlerinin yer aldığı mecmûa ve eserlerin nerede oldukları ile ilgili de çalışmasında bilgi vermiştir (Erdemir: 1999: 96-98).¹

Kaynaklarda Şeyh Ebu'l-Vefâ Nutku diye geçen ve Cebbârzâde Mehmed Ârif Bey tarafından şerh edilen meşhur şiir, bazı mecmûa ve eserlerde kimi zaman bazı mısraları birbirinden farklı kimi zaman da birkaç dördlüğü eksik ya da fazla olarak kayıtlıdır. Abdulkadir Erdoğan (1941: 18-19)'ın Şeyh Vefâ ile ilgili eserinde bu şiir, 7 dördlükten oluşur. Avni Erdemir ile Yavuz Bayram (2009: 120-122)'ın müşterek hazırladıkları çalışmada Şeyh Vefâ'nın bu şiiri, 11 dördlük olarak kaydedilmiştir. Nezihe Araz, *Anadolu Evliyaları*'nda mezkûr şiirin sadece bir dördlüğüne yer verir (1958: 295). Cebbârzâde ise bu şiirin 8 dördlüğünü -Cebbârzâde'nin tabiriyle 8 beytini- şerh etmiştir. Ancak diğer kaynaklarda dördlük olarak kayıtlı bulunan bu şiiri, Cebbârzâde beyit şeklinde yazmış ve şerhinde de dördlük yerine beyit lafzını kullanmıştır. Dolayısıyla bu çalışmada da Cebbârzâde'nin adlandırmasına sadık kalınarak şiir, beyit şeklinde yazılmıştır.

Cebbârzâde Mehmed Ârif Bey

“Çapan-zâde, Cebbârzâde” adlarıyla anılan Mehmed Ârif Bey, Temmuz 1828'de Rumelihisarı civarındaki Baltalimanı'nda doğmuştur. Mekteb-i İrfan'da tahsil hayatına başlayan Ârif Bey, on dokuz yaşında bu okuldan mezun olmuştur. Daha sonra Bâbîâlî Mâliye Kalemî, Hazîne-i Mâliye Bedelât Kalemî ve Nizâmiye Kâtipliği'nde memuriyetlerde bulunmuş ve 1880'de emekliye ayrılmıştır (Osmânzâde Hüseyin Vassâf, 2006: 212). 33 yıl devlet hizmetinde

¹ Aynı zamanda 3-5 Kasım 2006 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilen “Vefa Senti: Dünü, Bugünü, Yarını” adlı sempozyumda Şeyh Ebu Vefâ'nın çeşitli mecmûa ve eserlerde yer alan Arapça, Farsça ve Türkçe şiirleri ile ilgili sunulan şu bildirimler, Şeyh Vefâ'nın bir divan oluşturacak kadar olmasa da şiirlerinin bir araya getirilip yayımlanması hususunda önemli bir kıymeti haizdir: Avni Erdemir, Yavuz Bayram, “Şeyh Vefâ'nın Manzum Eserlerinde Bulunmayan Türkçe Şiirleri”; Mustafa Çiçekler, “Şeyh Vefâ'nın Farsça Şiirleri”; Nurettin Ceviz, “Şeyh Vefâ'nın Arapça Manzumeleri”.

bulunan Ârif Bey, emekli olduktan sonra Çengelköy'deki Doktor İrfan Bey Köşkü'nü kiralarak hayatının geri kalanını eser telifine vermiştir (Ceylan, 2011: 156). Cebbârzâde Ârif Bey, Muharrem 1339 (Eylül 1920)'da yüz yaşını geçmiş olduğu halde Çengelköyü'ndeki Bekâr Deresi'nde kendi oturduğu evde vefat etmiş ve vasiyeti üzerine Nakkâş kabristanına defnedilmiştir (Bursalı Mehmed Tâhir, 2000: 346; İnal, 1988: 39).

Şeyh Ebu'l-Vefâ'nın şiirine yaptığı şerhten hareketle Cebbârzâde'nin, tasavvuf bilgisine sahip olduğunu ve çok sayıda âyet ve hadise başvurduğunu söylemek mümkündür. Daha çok çeşitli tasavvufi şiirleri şerh etmesiyle tanınan Cebbârzâde Ârif Bey, aynı zamanda bir şairdir. *Sefîne-i Evliyâ*'da yer alan şu iki beyti, onun şairlik kudretinin de olduğunu göstergesidir:

Dil-beste olup aşk ile baksaydı sünbüle
 Bülbül koparırdı yine ol demde gulgule
 Çün bād-ı sabâ bir daha vir goncadan güle
 Gül-şen görünür âteş-i aşk bülbüle (Osmânzâde Hüseyin Vassâf, 2006: 214)²

Cebbârzâde “Bende sırr-ı irşâd yoktur.” diye kimseyi irşad dairesine almamış ve herkesten bir şeyler öğrenme gayretinde bulunmuştur. Şeyh Ahmed Muhtar er-Rufâî ona, “Kravatlı Evliyâ” lakabını takmıştır. Osmânzâde Hüseyin Vassâf, bu durumu şöyle arz eder: “Uzun boylu, beyâz sakallı, mütenâsibü'l-endâm idi. Sokağa çıkarlarsa setre pantolon, kolalı gömlek giyerler; temiz gezerlerdi. Hamzeviyyü'l-meşreb, sünniyyü'l-mezheb idi. Şeyh Ahmed Muhtâr er-Rufâî, müşârünileyhe, ‘Kravatlı Evliyâ’ tesmiye eylemişti (Osmânzâde Hüseyin Vassâf, 2006: 213).”

Genellikle şerh türünde eserler yazan Cebbârzâde'nin, kaynakların bildirdiğine göre 17 eseri vardır. Bu eserleri şöyle sıralamak mümkündür:

1. Fıkh-ı Keydân Tercümesi
2. Atiyye-i Sübhâniyye Şerhu Gavsıyye-i Geylâniyye
3. Hazîne-i Nûr
4. Celb-i Sürûr ve Selb-i Küdûr
5. Kitâbu'l-Hakâyık
6. Şerh-i Gül-deste-i İsmet (İsmet-i Buhârî'nin Nutku)
7. Miftâhu Hazâinü Rahmaniyye fi- Memleketi Vücûdü'l-İnsâniyye
8. Şu'ûnatu Hak alâ mâ-Cerâ's-sebak
9. Hazâinü Envâr ve Defâinü Esrâr
10. Tuhfe-i Şemsiyye

² Sefîne-i Evliyâ'da yer alan şiirlerin dışında şu kaynaklarda da Cebbârzâde'nin şiirlerine yer verilmiştir: İnal, 1988: 39-40; Ceylan, 2011:161-162.

11. Vâridât-ı Seferiyye
12. Tuhfe-i Seyfiyye
13. İstid'â-yı Merhamet
14. Zeyl-i Vâridât-ı Seferiyye
15. İzâhu'l-Merâm alâ Delâlet-i Seyyidi'l-Enâm
16. Divançe-i Eş'âr

17.Dâfi'u'z-Zulem Min Kulûbü'l-Ümem: Cebbârzâde'nin, Şeyh Ebu'l-Vefâ hazretlerinin “Evvel tevhîdi zikir et sonra cürmünü fikr et / Var yoluna doğru git dervîş olayım dersin” şeklinde başlayan şiirine yaptığı şerhtir. Bu eserin iki nüshası tespit edilebilmiştir. Bu nüshalardan biri Süleymaniye Kütüphanesi Aziz Mahmud Hüdâî 544 numarada kayıtlıdır (Turgut, 2009: 73). Diğer nüsha ise aşağıda tanıtılan ve bu çalışmaya konu edilen İstanbul Üniversitesi'ndeki nüshadır.

Cebbârzâde'nin Şeyh Vefâ Nutku'nun şerhi olarak bilinen ve aşağıda metni verilen eser, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi T 697 numarada kayıtlı yazmanın 49a-65a varakları arasında Dâfi'u'z-Zulem Min Kulûbü'l-Ümem adıyla yer almaktadır. Şârih, eserine besmeleden sonra Arapça bir dua ile giriş yapmıştır. Daha sonra eserin ilk varlığında şiirin sahibi Şeyh Ebu'l-Vefâ hazretlerinin hayatı hakkında bilgi vermektedir. Şeyh Ebu'l-Vefâ'nın şiirine şerh yazma serüvenini ise şöyle dile getirir:

Bu zât-ı âlî-kadrin cümle-i kerâmât-ı ilmiyelerinden olarak bir kıt'a nutk-ı kudsiyyeleri her nasılsa yed-i âcizâneme geçmiş ve her beyti bir hazîne-i hikmet ve define-i marifet olduğundan bu bâbda bir tercümecik 'min gayrı haddin' kaleme aldım ve nâmına Dâfi'u'z-Zulem Min Kulûbü'l-Ümem tesmiye itdim (vr. 50a).

Şârih, bundan sonra Farsça iki beyte yer vererek şerh edeceği şiirin metnine geçmektedir.

Şârih, “Nutm-ı Cenâb-ı Şeyh Kuddise Sırruhu” başlığı altında öncelikle şerh edeceği şiiri 8 beyit şeklinde kaydetmiş ve ondan sonra birinci beyitten itibaren beyitleri tek tek yazıp şerh etmeye başlamıştır.

Şârih, şerhi yaparken evvelâ cümle cümle şerh etme metodunu kullanmış ve sonra da beyitteki bazı kelimeler üzerinde durmuştur. Şârihin şerh ettiği şiirin tasavvufi bir şiir olması, şerhin de tasavvuf eksenli olmasına sebep olmuştur. Şerh esnasında âyet, hadis, kudsi hadis ve menkıbelerden bol bol yararlanılmıştır. Âyet, hadis ve Arapça ibarelerin olduğu cümleleri belirlemek için kırmızı mürekkepli kalemle Arapça ibarenin üzerine çizgi çizilmiştir. Menkıbeler anlatılırken bazen menkıbeyi yaşayan kişinin ismine yer verilirken bazen de

“meşâyihten birisine”, “meşhûr hikâyedendir”, “rivâyât-ı sahîhadandır” şeklinde ibarelerle, anlatılanlara uygun olarak menkıbeler, şerhin arasına serpiştirilmiştir. Şârih kimi zaman anlattığı menkıbeden çıkartılması gereken derse de değinir. Bunu bazen “mütercim-i fakîr dir ki...” şeklinde kendi yorumunu katarak dile getirdiği ibarelerle verir. Şârihin şiiri şerh ederken başvurduğu yollardan birisi de şerh ettiği beyitle yakın anlama sahip bazı şairlerin şiirlerine yer vermesidir. Üçüncü beyit şerh edilirken Seyfullah Efendi ile Lâmekân Efendi’nin birer şiirine yer verilmiştir. Yine bu beytin şerhinde şârih, yazarını belirtmediği bir beyte daha yer vermiştir. Yedinci beytin şerhinde ise mesnevi nazım şekli ile yazılmış 5 beyitlik bir şiir araya konmuştur. Şârih, bilhassa tasavvufi açıdan önemli ve beytin daha iyi anlaşılması için elzem gördüğü bazı kelimelerin, sözlük, terim ve tasavvufi anlamlarını da vermiştir. Beytin anlamı ise şerhten sonra “mahsûl-i beyt” ibaresi ile verilmiştir.

Şârih, oldukça sanatlı ve ağır bir dil kullanmıştır. Özellikle Arapça ile Farsça kelime ve tamlamalara bolca yer verilmiştir. Örneğin şu cümlede de görüldüğü gibi yalnızca ekler, bağlaçlar ve yardımcı fiiller Türkçedir. “Ve diğeri melek vâsıtasıyla kalbe nüzûl iden kelimâtdır ki mülhem olan mādde bilâ-ḥarf velâ-şavt vârid olup kalb icâbına göre ma‘nâ-yı mülhemeyi tazammun idecek ḥurûf u aşvâtı lafz üzerine tertîb iderek lisân-ı ‘ârifden ol lafzı Cenâb-ı Hâkîm zâhire ihrâc ider (vr. 56a).”

Şârih, şerhi bitirdikten sonra şiirin şârihinin -yani kendi- ismini ve şerhi yaptığı tarihi yazarak eserini nihayete erdirir.

METİN

[49b]

Bismillâhirrahmanirrahîm

Gencîne-i envâr-ı Hüdâ الحمد لله رب العالمين و الصلوة و السلام على سيدنا محمد و على اله و اولاده و اصحابه اجمعين الطيبين الطاهرين ve ḥâmil-i serâ’ir-i Cenâb-ı Muştafâ a‘nî Eş-şeyḫ Muşliḥuddîn Ebu’l-Vefâ ḳaddesallâhu sırrehu’l-‘alâ ḫâzretleri Ḳonya vilâyetinde gehvâre mehd-i vücûd ü zuhûr olmuş. Ṭarîḳat-ı ‘Aliyye-i Zeyniyye meşâyiḫ-i kirâm-ı zevi’l-ihtirâmındandır. Bir rivâyete göre nâm-ı nâmî-i ḳudsîyeleri Muştafâ İbn-i Aḫmed Şadri’dir. Bu zât-ı ‘âlî-ḳadr ḫâḳîḳaten bir mürşid-i kâmil ve mürebbî-i mükemmel oldukları gibi ‘ilm-i zâhirde bile tefsîr ve ḫadîṣ ve uşûl-i fiḫḫa âşinâ ve fenn-i müsîḳî vü eş‘ârda dânâ ve rıfḳ uḫavâşda ferîd-i ‘aşr ve inşâ vü ḫesâbda nâdirü’d-dehr câmi’-i cemî’-i fezâ’il idi. Edirne’de kâ’in Debbâğlar Câmi’-i Şerîf’i imâmı Muşliḥuddîn Ḫâlîfe ḫâzretlerine mülâḳât iderek nice zamân hem-nişîn-i şoḫbet-i ‘irfânları olmuş ve müşârün-ileyhiñ imâ vü işâretleriyle Bursa’da el-ân defîn-i ḫâk-i ‘anber-nâk olan ekâbir-i evliyâ-i kirâm-ı Zeyniyye’den ‘Abdüllaṭîf Ḳudsî ḫâzretleri ḫidmetiyle ḫaylüce vaḳt şeref-yâb bulunmuşlardır. Vuşûl ve muḳaddemât üzerine birṭâḳım evrâd ü ezḳâr tertîb etmiş ve el-ân

müsellem-i erbâb-ı ‘irfân bulunmuş olduğu gibi Rümîyü’l-‘ibâre ve daha sâ’ir lisân-ı ecnebî üzerine te’lif ü tertîb eyledikleri kütüb ü resâ’il eyâdî-i erbâb-ı fenn nezdinde hemîşe tedâvül itmekde bulunmuşdur. Meşreb-i ‘âlîleri ise ziyâde şâhib-i vaqâr ve ehl-i temkîn ve muşâhabeti be-ğâyet mültefit ve dil-nişin idi. Hatta bende-gânından birisi Cenâb-ı Muhyîddîn İbn-i ‘Arabî hazretleri Fir‘avn hakkında مطهراً و طاهراً مات dimişler. Zât-ı ‘aliyeñiz ne buyurursuz su’âline “Kâşki bizim haqqımızda şehâdet ider böyle bir zât bulunsa” cevâbını verdikleri meşhûrdur. Ve Manşûr’uñ dañi “Ene’l-ħağ” didigine ne gûne cevâb virirsiniñiz dimeleri üzerine “Yâ ene’l-bâṭıl” mı disün buyurdukları cümle-i rivâyâtıdır. Hristiyanlara siz Paşalya’ñızı yañlış hesâb üzre icrâ itmekdesiniñiz. Zirâ büyük Paşalya’ñız her sene martı içinde duḡül idecek şeh-i ‘arabiyeniñ on beşinden sonra gelen çehâr-şenbeh gününüñ pazarına muşâdifdir diyerek anlarıñ yevm-i maḡşûşlarını bu vechle taşḡih itmiş [50a] ve anlar dañi bi’l-ķabûl el-ân bu hesâb üzre mu‘âmele itmekde bulunmuşlardır. ‘Azîz-i müşârün-ileyh edâ-yı farîza-yı Hacı niyet-i ḡâlişasıyla Anṭakya’dan gemiye girdikde sefîneleri Rodos ķorşanları tarafından aḡz ü girift olunup hemşîreleriyle ba‘zı bende-gânı ķorşanlar esîr götürmüşler idi. Ol zamân Karaman emîri bulunan İbrâhim Beğ tarafından miķdâr-ı vâfi fidye-i necât virilerek ḡalâş ķılındığı cümle-i ḡikâyâtıdır. İstanbul’da ķā’in ḡânķāh-ı ma‘rûflarında nice zamân ‘uşşāk u³ arz-ı dîde-i ma‘rifet ve bunca mürde ķulûbı dârü-yı devâ-yı tevḡid ile aḡyâ-yı emvât buyurmuşlardır. الی رحمت ۛۛ hesâbınca sekiz yüz ṭoķsan altı sene-i hicriyesi ve biñ dört yüz ṭoķsan rûmîsi târiḡinde ‘âzim-i ḡülşen-serâ-yı ḡuld-ı berîn ve ķarâr-gāh-ı maķām-ı ‘illîyyin oldılar. Cenâb-ı Hağķ ve ṭaķaddese heme ân merķad-ı ‘aliyyelerini ṭa‘ṭîr ve rûḡ-ı ķudsiyyelerini tenvîr ve sırr-ı celîlelerini tevfir itsün. Zeyrek yoķuşı üzerinde ķā’in türbe-i şerîflerinde medfûndur. Nâm-ı nâmî-i ‘ulyâlarına mensûb olmak üzre Sulṭân Bâyezîd merḡûm bir cāmî‘-i şerîf binâ vü inşâ eylemişdir. Bu zât-ı ‘âlî-ķadriñ cümle-i kerâmât-ı ‘ilmiyyelerinden olarak bir kıṭ‘a nuṭķ-ı ķudsiyyeleri her naşılta yed-i ‘âcizâneme geçmiş ve her beyti bir ḡazîne-i ḡikmet ve defîne-i ma‘rifet olduğundan bu bâbda bir tercümeçik حد غير من غير kaleme aldım ve nâmına Dâfi‘u’z-Zulem Min Ķulûbü’l-Ümem tesmiye itdim. Ümîd-vârım ki bu vesîle-i cüz’iyye ile himmet-i rûḡâniyyet-i cenâb-ı müşârün-ileyh Hağķ-ı nâ-müstehağ-ı ‘abîdânemde erzân ü şâyân ve ķalb-i ḡazînim dañi o sâyede şādân u ḡandân ola.

کچھ دورم از بساط قرب همت دورنیست

بنده شاه شماییم ثناخوان شما

ای شهمنشاه بلند اختر خدارا همتی

و مخینه

تابیسوسم هم چو کردون خال ایوان شما

Nuḫ-1 Cenāb-1 Şeyḫ Ḳuddise Sırruhu

Evvel tevḫīdi zıkr it soñra cürmüni fikr it
 Var yoluna toğrı git dervīş olayım dirsən
 Bir kāmīl şeyḫi ara niçün olduñ āvāre
 Hemān söz tūt bī-çāre dervīş olayım dirsən
 Her yere ayak başma iḫsāndan elin kesme
 Çoğ söze ḳulaḳ aşma dervīş olayım dirsən
 Rū'yāya yalan ḳatma elden söz alup şatma
 [50b] Vaḳt-i seḫerde yatma dervīş olayım dirsən
 Ḥaḳ söze 'inād itme refiksiz yola gitme
 Eyvallāhı terk itme dervīş olayım dirsən
 Ğaflet ile çalışma çoğ gezmege alışma
 Hiç bir şey'e ilişme dervīş olayım dirsən
 Şeyḫinde ḳuşūr görme meclisinde çoğ tırma
 Nāfile yere yorma dervīş olayım dirsən
 Ḥarām loḳmayı yutma bir kimseye kīn tıtma
 Şeyḫ Vefā'yı unutma dervīş olayım dirsən

Temmet

Evvel tevḫīdi zıkr it soñra cürmüni fikr it
 Var yoluna toğrı git dervīş olayım dirsən
 Külfe-i ta'rif ü beyāndan āzāde olduğı üzre kāffe-i umūr-ı külliye ve merātib-i 'āliyye-i insāniyye ancak Tevḫīd-i Zāt-ı Bārī'ye mübtenī olup her bir kes üzerine řu emr-i celīl ehem ü elzem-i ferā'izden olduğından Ḥazret-i Şeyḫ tevḫīd-i řerīfi silk-i kelimāt-ı ḳudsiyyeleri olmak üzre taḳdīm itdiler. Çünkü bu lafz-ı cemāli bir lisān ki zıkr itmez ve bir ḳalb dağı āsār-ı envārından zevḳ-yāb olmazsa ḫacb-i zulmāniye-i gün-ā-gün ile maḫcüb ḳalacaklarını Ḥazret-i Şeyḫ “Soñra cürmüni fikr it” ḳavl-i ḳudsiyyesiyle tenbīh eylediler. Anuçün cümle ḫuřuřātadan aḳdem olan kār ancak tevḫīd-i řerīfdir. Bunuñ 'ulüvv-i ḳadr ü řāmı ḫaḳḳında ḫazret-i risālet-i pür-sa'ādet 'aleyhi efḫalü't-taḫiyyat efendimiz ḫazretlerinden nice nice ḫadıř-i nebeviyye şeref-şadır olduğı gibi “Ben mertebe-i risālet ve nübüvvete لا اله الا الله ḳavl-i celili ile nā'il ü mazḫar oldum.” buyurdıkları dağı ḫadıř-i řaḫīḫ me'ālidir. İşte Cenāb-ı Şeyḫ ḳuddise sırruhu esāsen felāḫ ve necāt olan mādde-i mühimmeyi řu ümmet-i Muḫammed'e hediye-i maḫşuřa olmak

üzre evvelce zıkr ü beyân ve ba‘ de teferru‘âtına daği ‘atf-ı himmet-i ‘inân iderek “Var yoluna doğru git” didiler. Bu yol kişiniñ kendüsinden kendüsine giden yoludur ki lisân-ı ‘urefâda buña isti‘dâd u kâbiliyyet ve lisân-ı şer‘ de dîn ve mezhep ta‘bir olundu. Gerçi الطرق الى الله بعد و انفس الخلاق denilmiş ise de buradaki enfâs nefesiñ cem‘idir ve nefes nûn ü fâ’nıñ [51a] fethive sîn’iñ sükûnuyla ünf ü femden zühür iden rîha ta‘bir kılındığı cihetle kişiniñ الى اخر العمر her bir nefesinde içerüden içerüye gider bir yolu olduğundan gerek hayr ve gerekse şerr olsun الناس مجزيون باعمالهم ان خيراً فخير و ان شراً nûr-ı tevhid ile bu yoldan mürür idenler derece-i evvelde ahlâk ve nefis ve kalb ve rûh ve sırr ve hafî ve ahfâya uğrayarak meziyyet-i ‘aliyye-i kemâliyye-i âdemiyye şehrine vâsıl ve fevz u necâta dâhil olacağını beyân ve bu yolun kangı tarîk idüğünü daği ityân iderek Hazret-i Şeyh “Derviş olayım dersen” buyurdılar. Dimek oluyor ki bu yol tevhid-i şerifiñ şuver-i mücessemesi ve şerâfet-i insâniyyeniñ hil‘at-i fâhiresi bulunan dervişlik yolu imiş. Hazret-i Şeyh böyle bir eşref tarîki bizlere irâ‘eye himmet buyurdılar. Cenâb-ı Haqq heme ânmerkad-i ‘ulyâlarını ta‘tir ve rûh-ı kudsiyyelerini tenvir ve sırr-ı celîlelerini taqdis ve tevfir itsün.

Maḥşûl-i beyt: Ya‘nî sen her hâl ü kârda mazhar-ı kemâlât-ı İlähiye bulunmağı emel ve arzû idersen şîfat-ı zemâ’imden ahlâkıñı taşfiye ve hâlât-ı enâ’etden nefsiñi tezkiye ve şu‘unât-ı ‘alâyîkdan kalbini taḥliye ve kıyûdât ü izâfâtdan rûḥunı terbiye ve envâr-ı ma‘ârif ile sırrını teşmiye ve tecelliyât-ı nâ-mütenâhî-i İlähi ile hafânı taḥkiyeye fark-ı Muhammediyye ile ahfânı tekmiñ idüp gâh ‘âlem-i emr olan nûrâniyyet ü bâtında ve gâhice daği ‘âlem-i halk bulunan cismâniyyet ü zâhirde sırr-ı tevhid berdüş ve ma‘rifet-i Haqq ‘abâ-püş dervîş-i dil-rîşlik şân ü şerefini hâşıl iderek nazâr-gâh-ı İläh olan gönül tekkesinde hemîşe qarâr kıl dimek isterler.

Bir kâmil şeyhi ara niçün olduñ âvâre

Hemân söz tüt bî-çâre dervîş olayım dersen

Cenâb-ı Şeyh küddise sırruhu dervîşlik büyük merâtib-i insâniyyeden olduğunı beyân ve şimdi de anıñ istihşâlı ne esbâba mevķûf bulunduğunı ityân iderek “Bir kâmil şeyhi ara niçün olduñ âvâre” didi. Meşâyîḥden birisine zât-ı şerifiñiz uçarmışsınız diyü su‘âl itmişler. Cevâb olarak dimişdir ki “Evlâdım biz uçmayız. Ama bizi uçuran o dervîşlerimizdir.” didiği meşhûrdur. Cenâb-ı Cüneyd raḍıyallâhu ‘anh hazretlerine bir kimesne gidüp “Efendim! Ehlullâhdan bir zât zühür itmiş. Semâda uçar ve yerde tayy-ı mekân ider ve şu üzre seyr eyler imiş.” [51b] didi. Hazret-i Şeyh cevâb olarak “Kuşlar havada uçar ve pireler mekândan mekâna tayy ider ve balıklar ise deryâda gezer ama yine hayvândırlar. ‘Acaba haqqı bilür mi?” buyurdıkları meşhûrdur. İşte Hazret-i Şeyh’in didikleri şeyh havada uçan ve yerde kaçan ve deryâda kulac açan şeyh efendi hazerâtı gürühundan olmayup ancak kâşif-i envâr-ı lâhût ve

vâkıf-ı serâ'ir-i ceberût mürşid-i kâmil ve mürebbî-i mükemmel dimekdir. Çünkü Cenâb-ı Hakk ve taqaddese hazretleri insân-ı kâmilî dünyâ ve âhîret hazînesine hatm idüp ervâh-ı muqayyede ve muṭlaqa o zâtın rûhundan neş'e-yâb oldukları gibi kâffe-i mevcûdât ve mükevvenât daḥi şuver-i 'unşuriyye-i ḥulkiyyesinden feyz-yâb olur. Anuñçün bunların zâhirleri fenâ fi'l-feñâ hazînesi ve bâtınları ise envâr-ı lâhût ve beḳâ ba'de'l-beḳâ defînesidir. Bu sebebden 'ilmleri cümle 'ulûmı câmi' ve muḥîṭ olup 'ilmiyye-i ezeliyye-i İlähiyye anların a'yânında hemîşe tecellî itmekde bulunduḡı gibi meşîyyet-i zâtîyye tekvîn ve irâde yed-i iktidârlarına tefvîz ve ihâle kılındığından her hâl ü kârları ḥikmet ve muḳadderâtdır. Hazret-i Şeyḫ "Bir kâmil şeyḫi ara" diyü bir lafz ile kayd ve işâretleri bu sırra müstenîd olup "Niçün olduñ âvâre" didikleri daḥi izhâr-ı keşf ü kerâmât iderek ḥalka kendüsini büyük gösteren maḥcûblardan teḫâşîdir. Zîrâ nâkışa mülâkî olanlarda be-heme-hâl noḳşân ḳalacaklarını "Hemân söz tut bî-çâre" diye te'kid ve şarâhat itdiler.

Maḥşûl-i beyt: Ya'nî sen ḥâmil-i sırr-ı Muḥammed'i ve kâşif-i envâr-ı Aḫmed'i bir mürşid-i kâmil ve mürebbî-i mükemmel bulunduḡın anda hemân-dem 'arz-ı teslimiyyet ve ḥıdmetiyle tezyîn-i câme-i raḳiyyet idüp o sâyede dil ḥânesini taḫîr ve kemâlât-ı insâniyye istiḫşâlına himmet ve ğayret eyle de dervîşlik şânının ne rütbede 'âlî bulunduḡunu ol vaḳt vicdânında zevḳ itmişlerden olursun dimek isterler.

Her yire ayak başma iḫsândan elin kesme
Çoḳ söze ḳulaḳ aşmadervîş olayım dîrsen

Ḥazret-i Şeyḫ ḳuddise sırruhu beyt-i şânide mürşid-i kâmilîñ vücûdı derece-i elzemiyette bulunduḡunu beyân ve şimdi de vedî'a-i kibriyâ olan ḳâbiliyyet ü şerâfet-i insâniyyeyi noḳşân kimesneye mülâkât ile yok yere zâyî'den muḫâfazaya iḳdâm olunmasını ityân iderek "Her yere ayak başma iḫsândan elin kesme" didiler. 'Aḳsız başın belâsını muṭlaḳ ayak çeker didikleri meşhûrdur. Kişi her ne belâyâ mübtelâ olur ise altında el ve ayak ve dili sermâyesi olduḡı gibi şerefe daḥi [52a] bu sâyede nâ'il olur. Anuñçün Ḥazret-i Şeyḫ bu beytinde ayaḡı muḳaddemât-ı maḳâlât itdi. Zîrâ insânda el ve ayak göz ve ḳulaḳ eşref-i a'zâ bulunduḡı mişillü bunların iki 'adedden 'ibâret olması ḥikmetini 'urefâ-yı ḫaḳîḳat şu vech ile ta'rîf ü beyâna himmet idüp birisini ya'nî saḡ cihetini 'âlem-i emr olan 'aḳl-ı ma'âd ve nûrâniyyete ve diğelerini ya'nî şol tarafını 'âlem-i ḫalk bulunan 'aḳl-ı ma'âş ve zûlmâniyyete ve ḳuvâ-yı sâ'ire 'unşuriyyeyi anlara ḥademe ve mu'âvin tutup isti'dâd ve ḳâbiliyyet-i insâniyyeyi cümlesine ḫâkim-i i'tibâr idüp ol vechle feyz-i aḳdesden kişi isti'dâdı miḳdârınca mazhar-ı tecellî olmaḳda bulunduḡlarını taşriḫ ü beyân itdiler. Bu sebebden Cenâb-ı Hakk ve taqaddese insâna iki ḳuvvet iḫsân itmişdir ki anıñ birisine ḫavâş-ı ḥamse-i zâhire ve diğesine ḫavâş-ı ḥamse-i bâtına ta'bir olunur. Zâhire ise ḳuvâ-yı cismâniyyeden 'ibâret olan birinci ḳuvvet ki ḳuvve-i bâşıra ve

ikincisi kuvve-i sâmi‘a ve üçüncüsü kuvve-i zâ‘îka ve dördüncüsü kuvve-i şämme ve beşincisi kuvve-i lâmisedir. Ve kuvvâ-yı bâtında ma‘dûd olanın birincisine kuvve-i vâhime ve ikincisine kuvve-i mütehalıyye ve üçüncüsüne kuvve-i mütefekkiye ve dördüncüsüne kuvve-i müdrike ve beşincisine kuvve-i hâfıza ta‘bîr olunup işbu kuvvâ-yı zâhire ve bâtından ka‘fâ ayrılmadığından mükevvenât ve mevcûdâtın bir şey kuvve-i bâsıra ile rû‘yet ü müşâhede olunduğunda şağîr ü kebîr, keşîf ü la‘îf ve kuvve-i sâmi‘a ile bir şadânîñ hûb uzişt, kârîb ü ba‘îd ve kuvve-i zâ‘îka ile acu ve tatlu ve kuvve-i şämme ile bir râyihânîñ güzel ve fenâ ve kuvve-i lâmîse ile gâli‘ ü rekîk olduğı derhâl hiss ü idrâk idilerek o maşşûsâtı kuvve-i vâhime mütehalıyyeye ve mütehalıyye mütefekkiyeye ve mütefekkiye müdrikeye ve müdrike dağı dimâğda şâbit olan hâfızaya hemân-dem teslîm ü tevdî‘ itmesiyle fâriq-i müdrikât olan hâfızada bir nev‘i ‘ilm-i icmâli hâşıl ü peydâ olur. İşte bu ‘ilm umûr-ı müktesebe-i ‘abdiyyeden ‘ibâret olan ‘ilm-i zâhiridir ki kuvvâ-yı cismâniyye ya‘nî havâş-ı hamse-i zâhireniñ birisinden bi‘l-istişşâl kuvve-i bâtına-i müdrike vâsıtasıyla hâfızanın dimâğda istikrâr itdirmiş olduğı kuvvetden ‘ibâretdir. ‘Âlem-i halkdan ya‘nî mükevvenât ü eşyâdan kişi bu şüretle haber-dâr olduğı gibi ‘ilm-i zâhiri aşhâbınıñ nihâyet sülûkı bu mağalle kadardır. Ve ‘âlem-i emr olan nûrâniyetden kesb-i ma‘lûmât itmek mu‘lak kalb ahvâline mazhariyetledir. Zîrâ kalb kâffe-i ‘ulûmuñ menba‘ı ve zevkiyât ü hissiyâtıñ menşe‘i ve dimâğıñ mir‘ât-ı maşşûsası hükmünde olduğundan gerek kuvvâ-yı zâhire ve gerekse kuvvâ-yı bâtında hâşıl olan zevk ü hiss kalbde bir ‘ilm-i [52b] tafşîli peydâ ider. İşte bu ‘ilm kişiniñ kendi hâli ‘ilmine mebdê‘ olmasıyla ihtiyâr-ı ‘abd yalnız kuvvâ-yı cismâniyye ya‘nî ‘âlem-i halkda hâkim olup kuvvâ-yı bâtına ya‘nî ‘âlem-i emrdeki hâkim ancak kalbde müstekin ‘ilm-i tafşîli idüğinden bu ‘ilmdir ki kâffe-i ‘ulûm-ı gaybiyye vü rûhâniyye ve neş‘e-i insâniyyede merkûz olan umûra ta‘alluk eylediğı ve cümlesine esbâb-ı müstaķile bulunduğı cihetle evliyâ-i kirâm bu ‘ilme zevk u vicdân ve tecelliyât u ‘irfân nâmını yâd birle ehlinden bu ‘ilmiñ şüret-i taşşîl ü teferru‘âtını hüsni telakkî itmek ve bu sâyede nâ‘il-i kemâlât-ı insâniyye bulunmağı şart-ı a‘zam ittiğâz itdiler. Hâzret-i Şeyh bu nükteyi anlatmak için “İhsândan elin kesme” didi. İhsân ise az çok fuķarâyâ virilen şey olup efđal olan şadaķa yakın fakîrîne kişi virmeğdir. Binâberîn vücûd-ı ‘unşuriyye-i cismâniyyesi kadar kişiniñ karîb fakîri olmayup bu maķûle fuķarâyı zevkiyât-ı bî-nihâye-i ma‘neviyyeden behresiz birağarak zulumât-ı gûn-â-gûn hicâbda muhtâc koymak şân-ı seħâyâ lâyıķ olmayacağından iki el ile umûr-ı bâtına şarılarak mazhar-ı kemâlât olmasını Hâzret-i Şeyh “Çok söze kulak aşma” diyü işâret itdi. Zîrâ kabiliyyet-i insâniyye ez-her cihet müsâ‘id ü vâsi‘ iken nâ-be-mağal şarf u telefe Cenâb-ı Hâķķ râzî olmayacağına ‘arifâne imâ vü tenbîh buyurdılar.

Maşşûl-i beyt: Ya‘nî sen umûr-ı müktesebe-i ‘abdiyyeden ‘ibâret olan ve havâş-ı hamse-i zâhire neticesi bulunan ‘ilm-i zâhire kanâ‘at ve mağrûr olarak hicâb u zulmetde kalmayup kemâlât-ı insâniyye istişşâline esbâb-ı müstaķile olan kalb ahvâline mazhar olmağa

hemîşe ğayret ü himmet eyle de ol vaqt dervîşlik meziyyetini iħrâz itmişlerden olursun dimek isterler.

Rü'yāya yalan kıatma elden söz alup Şatma

Vaqt-i Őeħerde yatma dervîş olayım dırsen

Mütercim-i fakış dir ki Cenāb-ı Őeyħ kıuddise sırruhu beyt-i ŐālîŐde el ve ayađ ve kıulağ ve Őimdi bu beytinde dağı rü'yā diyerek ğöz ve Őuhūda müte'allığ mesā'il-i mühimmeye 'atf-ı mađāl-ı himmet ve iŐāret eyledikleri cihetle حد غیر من bu bābda ħātır-ı niŐānım olan bir miđdārcıđ mebāhiŐiñ silk-i varağ-pāre-i suťūr itmegi nefsi-i 'abīdānem iħün bir vağife-i muğaddese 'ad itdim. Őöyle ki rü'yā üç nev'e mađsūmdur. Birisine adđāŐ-ı ađlām ta'bır olunur ki nā'im evvelce fikretde taŐvır eylediği bir Őey'i nevm ħālinde bir ğünā Őüretle rü'yet eylediginden manzūr-ı fih olan mādde yalnız ħayālden 'ibāret olup bir ħikmete müstenid olmadığından te'vile muħtāc degildir. 'Uđalā bunun ħađkında الرؤاء هلك الفقراء لولا الخليا و didiler. İkincisi rü'yā-yı Őādıđadır ki el-āyet [53a] اذ قال يوسف [53a] اذ قال يوسف اذ قال يوسف nazm-ı celīli vechle Cenāb-ı Yūsuf Őalavātullāh 'alā nebiyyine ve 'aleyhe ħāzretleriniñ mu'cize-i bāhire-i nebeviyyelerindedir. İŐte rü'yā-yı Őādıđa nübüvvet-i celīleniñ kıırđ altı cüz'ünden bir cüz'i olup bir řāyiriñ ayağında mu'alladıdır. Tā ki emīn olduğı dostundan birisine te'vil ü tađđiŐ itdirmediğe vāki' olmaz diyü ħadıŐ-i Őerīf ile Őābitdir. 'Urefā adđāŐ-ı ađlām ile rü'yā-yı Őādıđayı Őu vechle tefriğ ü temyīz itmişdirler ki nā'im ħāl-i nevmdeki müŐāhedātın her ne Őüretle olursa olsun ħ'ābdan bīdār bulunduğı anda ferāmüŐ ider ise adđāŐ-ı ađlāmdan ħayāl-ħāne-i fikrinden o mer'ıyyāt kaťā çıkmazsa müttefeğkun'aleyh rü'yā-yı Őādıđa envā'ından bulunduğına ħükm itdiler. Ćünkü nevm kiŐiniñ ħiss-i müŐterekesini zā'il ve rüħunı mir'āt-ı mükevvenāt-ı ħadıŐāt olan 'ālem-i ħayāle mā'il ve kıalbini āyīne-i muđayyebāt bulunan 'ālem-i miŐāle vāŐıl idüp 'acā'ib-i fevka'l-'āde müŐāhedātını idrākten 'āciz kıaldığı cihetle muħtāc-ı tađđiŐdir. Ve üçüncisine لم يبق من النبوت الا المبشرات ħadıŐ-i Őerīfi miŐdākıncı mübeŐŐirāt olup Cenāb-ı Ĥađđ ve tağaddese ħāzretleri 'irfān-ı ħađıđı mağzarı 'abdini ğayb-ı muťlađdan neŐ'e-yāb itmege meŐıyyet-i zātiyyesi ta'alluğ ider ise derece-i evvelīde Őuver-i 'unŐuriyye-i ħalkıyyesini Őu'ünāt-ı 'alāyıđdan bi'l-küllıyye taťhır ve kıalbini Őem'a-i nūr-ı 'irfān ile hemiŐe tenvır ve rüħunı rāyiħa-i iťlāk ile taťır iderek sineh vü yađazā ħālinde bulundurup tecellī vü keŐf-i serā'ir-i ħađāyık ile tesellī ider. Ćünkü rü'yā-yı Őādıđa nevmde ve mübeŐŐirāt sineh ü yağazada zuhūr eylediginden mübeŐŐirāt rü'yā-yı Őādıđadan efđal olunduğı gibi te'vile de muħtāc degildir. Buraya gelinceye kıadar ma'rüzāt-ı 'ācizānem yalnız merātib-i rü'yā olup rü'yāniñ dağı rü'yetden müŐtađđ olduğı cihetle üç nev'e tađŐim kıılınmışdır. Anıñ birisi rü'yet-i 'ayniyye ya'nī ğöz ile ğörmekdir. Buña nazār-ı 'avām ta'bır iderler. Bu rü'yet ile eŐerden mü'eŐŐire ve

maşnū'ātdan şāni'e intikāl egerçi mümkin ise de hikmet-i hafıyye-i vücūdiyye-i imkāniyyeye āşinā olabilmek bu tarīk ile pek de hāşıl degildir. Ve digeri rū'yet-i kalbiyyedir. Ya'nī nūr-ı tevḥīd sermāyesiyle kalben müşāhededir ki buña da rū'yet-i 'urefā didiler. Çünkü kalb nūr-ı tevḥīd ile hem-reng-i müsāvāt u muşaffā olmasıyla o nūruñ şuver-i mücessemesi bulunmağ üzere kalbde bir nev'-i 'irfān ü müşāhede hāşıl u peydā ve o sāyede cümle serā'ir-i Ḥaqq'a āşinālīkhüveydā olup başiret-i fevka'l-'āde anda rū-nümā olur. İşte buña 'urefā-i 'ayn-ı ḥaqq'at dimişlerdir. Ḥazret-i Seyfullāh Efendi kıddise sırruhunuñ bu bābda olan [53b] nuṭk-ı 'aliyyeleri pek güzel buyurulmuş olduğundan teberrüken taḥrīrine ibtidār itdim.

İlāhī koma benlik bende yā Rab
 Vücūdum bī-vücūd it sende yā Rab
 Göñül āyinesiniñ sil ğubārıñ
 Hemān sen ol görinen anda yā Rab
 Cihānı görmeyem bağıdıkça hergiz
 Fenādır her görinen bunda yā Rab
 Baña luṭfuñdan iḥsān eyle bir göz
 Seni görem bağıarsam kande yā Rab
 Göñül ister ezel ol küntü kenzi
 İrişdir 'aşkıñ ile anda yā Rab

Yine bunu mü'eyyid büyük 'azizimiz Beypazarī Ḥacı 'Alī Efendi kıddise sırruhu ḥazretleriniñ ḥulefāsından Lāmekān Efendi'niñ nuṭkları daḡi ḥoşça söylenmiş olduğundan anıñ daḡi taḥrīrine cesāret itdim.

Pāk eyle göñül çeşmesini tā ṭurulunca
 Dik ṭur gözüñi göñlüñe göñlüñ göz olunca
 Dil destdisini kırmadan ol çeşmeye ṭut ṭur
 Tā āb-ı şafā-baḡş ile ol desti ṭulunca
 Evvel koma kim soñra çıkarması güç olur
 Şeyṭān çerisi ḡāne-i kalbe kuyulunca
 Ey Lāmekān seni ben çokdan arardım çok
 Kalbimde muḡim oldıcağıñ tā ṭuyulunca

Ve āḡiri ise فانه ينظر بنور الله ḡadīs-i şerīfī me'ālince Ḥaqq'ıñ nūriyla nazar itmektir.

Buña ise rū'yet-i ḡaqq'ıyye dirler. Bu ḡadīs-i nebeviyye kurb-ı nevāfil ḡadīs-i kıdsisini

müfessirdir. قال الله تعالى بلسان حبيبه لا يزال عبدى يتقرب الىّ بالنوافل حتى احبه فاذا احبته كنت سمعه الذى يسمع به و بصره الذى يبصر به اللهم اسئلك لذت النظر الى وجهك الكريم urefā 'üzerine ' buyurulmuşdur. Anıñ üzerine diyü du'ā buyurdılar. Çünkü bu ıalib kaffe-i a'zānıñ re'si bulunduğı gibi menba' -ı feyziyāt ve maħal-i tecellı ve naẓar-gāh-ı İlähı oldığından ĥaĥķında nice nice ĥadıř-i nebeviyye ve anı mü'eyyid āyāt-ı celıle şeref-vārid olmuşdur. El-ĥadıř: ان فى جسد ابن آدم لمضغة اذ اصلحت صلح بما سائر الجسد الا el-ĥadıř: وهى القلب kāřif-i esrār-ı ĥaĥāyık-ı İlähı ve vākıf-ı daĥāyık-ı 'ulüm-ı nā-mütenāhı a'nı Eř-řeyĥ Muĥyiddın İbn-i 'Arabı rađıyallāhu' anhe'l-bāri efendimiz Nūru'l-'Aĥāyid ü Zıyāü'l-'Avāyid nām kitāb-ı ĥudsiyyelerinde و القلب فى بدن الانسان الانسان بالكثافة خزينة النفس و اللطافة منبع [54a] بمثابة العرش فى عالم الصغیر و العرش محل ظهور استواء صفة الرحمانية فى عالم الكبير و القلب بدن افمن شرح الله Andan birisine ĥaĥķı şerıfi ĥaĥķşadran 'an şadr naĥl olunur didikleri işte burasıdır. Ve ikincisine āyet-i şerıfi mefhūmunçaşegāfdır. 'Urefānıñ anadan ve babadan merĥametlü bulunduğları bundandır. Ve üçüncisine nařř-ı ĥāt'ı vechle ıalibdir. 'Urefānıñ ĥaĥķ'dan bir an içre maĥcüb ıalibdiğları buradandır. Ve dördüncisine ĥavı-i celıli üzre fu'āddır. 'Urefānıñ cümle keřfiyyāt ü müřāhedātı ĥaĥ'ā taĥallüf ü tebeddül itmeyerek zuhūr eylediği bundandır. Ve beşincisi ĥubdur ki taĥlıf-i 'avālim ve icād-ı eřyāya bā'ış ve maħal-ı tecelliyāt-ı esmā vü řıřāt oldığı gibi i' dām ü icād-ı 'ilmi burada iĥsān olunur. Ve altıcısı süveydādır. Menba' -ı mekāřifāt-ı ĥaybiyye ve maĥzen-i envār-ı zātiyye و علم آدم الاسماء ĥazınesidir. 'Urefāya 'irfān-ı ĥaĥķıki burada ihdā kılinur. Ve yedincisi daĥı و لقد كرمتنا بنى آدم nařm-ı celıli vechle muĥcedir. İřşād-ı me'mūriyyet-i 'aliyyesi Cānib-ı ĥaĥķ'dan burada iĥsān buyurulur. İşte řu merātib-i seb'a-i ıalbiyyeye āřinālıĥ muĥlaĥ 'urefā ile ülfet ü ünsiyetle vücūd bulur. و الا buraya ĥadar ma' rüzāt-ı 'ācizānem yalnız rā'ı ya'nı görücü ve rü'yet ya'nı görmek mesā'ilinden 'ibāret olunduğından manzūrun fiĥ ya'nı görülmüş eřyā baĥřine gelince و اعطا كل شىء خلقه ثم هدانا nařm-ı celıli vechle bu hidāyet iki nev'dir. Birisi hidāyet-i vücūdiyye-i zuhūriyye ve diğeri hidāyet-i esmā'iyye-i nūriyyedir. Hidāyet-i vücūdiyye neř'esiyle kaffe-i mevcūdāt bir şuver ü hey'et-i ĥaĥķıyye ĥařıl itmiş ise de ĥāl-i ĥazırasını o vücūd-ı ĥāmı-i řaĥıĥ olamayacağından hidāyet-i nūriyye-i esmā'iyyeye be-heme-ĥāl muĥtāc olup 'illet-i ĥāye-i zuhūr 'ālem-i tekvinde bu vechle aĥķāmını icrāya mecbūr oldığından cümle eřyā esmā-i İlähı'den bir ism-i celil-i nūrı maẓharı olup her řey nā'il bulunduğı ismi nūrundan iĥtibās-ı envār-ı tecellı zuhūr itmesi ĥasebiyle bu mükevvenāt-ı

mevcūdāta mezāhir-i esmā didiler. İşte انا عين الاشياء hadīs-i kudsīsi bu cihetle nāzırdır. Meşelā şemsi bir nūr mazharı ve ziyā o nūruñ şuver-i mücesseme-i zuhūriyyesi ve zıll u harāret vücūd-ı hāricīsı olduğundan nāzır-ı nūr-ı şemsi görmeyüp zū'-işems olan vücūd-ı zuhūr-i hāriciyi rü'yet ider. Hālbuki zıll u harāret nūr-ı şemsiñ 'aynı [54b] olmadığı gibi ziyā dañi şemsiñ gayrı degildir. Bu sebebden vücūd-ı üç mertebe i' tibār idüp birincisine vācibü'l-vücūd ve ikincisine mümkinü'l-vücūd ve üçüncisine dañi mümteni'ü'l-vücūd didiler. Mümteni'ü'l-vücūd ise kendi nefsi üzerine bir vücūd sâbit olmadığından vücūd-ı mümteni' dir ki zıll-ı mevhum gibi ve vücūd-ı mümkin dañi yine vācibiñ vücūdıyla mevcuddur. Ziyā mişillü ve vücūd-ı vācib ise kendi vücūd-ı zātıyyesiyle mevcuddur ki şems gibi işte cāy-ı tedkik ve aşl-ı muhākeme idecek ciheti şurasıdır ki bu şems merkez-i 'ulviyyesinde hā'iz rütbe-i felekiyye-i cismiyye bulunduğu hâlde ziyā vü zıll şüretine nüzül idüp de çeşm-i rā'iyye görünmekte midir yoñsa 'ayn-ı rā'i zıll ile hem-rengolarak şemsi bu vāşıta ile görmekde midir? Hālbuki göz ise yine o göz ve şems dañi yine o şems olup ne göz tebeddül itmiş ve ne de şems zıll şüretine tenezzül eylemiştir. Ama arada bir rü'yet var. İşte burasını hurde-bın-i haķıkatü'l-haķāyık olan Hāzret-i Şeyh kuddise sırruhunuñ "Elden söz alup şatma" kelām-ı kudsıyyelerinden tedkik ü taħkik itmeli. Zirā görülmeden gitmek elvirmez. Anuñçün

Kör gibi her tarafa atma elin

Ara bul sen de nihāndır emelin

didiler. Meşhūr hikāyedendir: Vaķtiyle bir şehre fil götürmüşler. Vāķı'ā bu hayvānın resmī hezār görülmüş ve cümle halk miyānesinde vücūd-ı müsellamātdan bulunmuş ise de böyle canlusınıñ şāyān-ı temāşā olduğu cihetle ol belde emiri gördükden sonra irāde iderek cümle halk takım takım gidüp rü'yet itmişler imiş. Nāzırlar tarafından hey'et-i hāzıra-i fil şurada burada bahş ü beyān kılındığı sırada 'illet-i 'amāya mübtelālar bu hādişātdan haber-dār olup bir kıt'a 'arz-ı hāl tanzīm ve hużūr-ı emire taķdīm ve gözlüler mişillü rü'yet-i fil ihsānından ten'im olunmaķ istihāmında bulunmuşlar. Ol bābda taraf-ı emiriden olunan müsā'ade ve refākatlarına ta'yin idilen me'mūrlarla ma'an filiñ yanına varmışlar. Re'isü'l-'amā sā'ir refiķāsına hitāben "Yāhū şu hayvān vahşī olmaķ ve bizlere ziyān eylemek aģleb-i ihtimāl idüğinden gelin bir maħalde cem' olalım. Birer birer gidüp görelim. Ba' de müşāhedemizi netice idelim de hey'et ü şüret-i fili tamāmıyla aňlayalım." dedi. Cümlesi müttefikān bir noķtada tırdılar. Re'isü'l-'amā hemān-dem ayrılıp filiñ yanına varmış. Elini uzatmış. Filiñ bacağı cihetine teşādüf itmesiyle yukarıdan aşağıya kadar tekrār-be-tekrār mess itmiş. Aňladum diyerek girüye gelmiş de bulunduğu yerde tırmuş. Ve diğeri gidüp filiñ kulağı eline girmiş. Alt [55a] ve üst tarafını birkaç kere eliyle yoķlamış. Aňladım diyüp bu da 'avdet eylemiş. İşte bu uşul üzre cümle körler birer birer gidüp filiñ kimi karnına ve kimi boynuna ve hortüm ve sırtına i'tinā ve diķķatle el atup

karışdırmışlar da re'isleri nezdine cem' olmuşlar. Re'isü'l-amā hey'ete hitāben “Yāhū ben fili gördüm ve tamāmen anladım şu bizim belde halkımız ne ' acıbdır ki bu fili bunca halkın nazar-ı şühūdına kemāl-i ehemmiyetle ' arz itmekdedirler. Şu fil ise direk gibi bir şey imiş.” didi. İşte ayağını görenler direk, kulağını yoklayanların elek, hortumuna el uranlar kürek ve karnına başkanlar tulum, sırtına el atanlar gögümdiyerek ol derece ihtilāfa düşmüşlerdir ki bi'l-āhare miyānelerinde nice nice kıl ü kāl ve pek çok nizā' vü cidāl hāşıl u peydā oldu. Hāzret-i Şeyh'in “Rü'yāya yalan katma elden söz alup şatma” didikleri işte bu sırra müsteniddir. Zīrā umūr-ı ' aqliyye vü fenniye ve havāş-ı hamse-i zāhire sāyesiyle mükevvenāt u eşyāya nāzır olup da haqāyıkdan aḥz-ı ma' lūmāt itdim efkārında bulunanlar şu körlerin fil haqqındaki rü'yetden hiç farkı yokdur. Anıñçün ' urefā ارنا الاشياء كما هي kavlı-i şerīfi mışdāqınca istirhāmda oldılar da ' ayn-ı haqīkat olan envār-ı kalbiyye ile mükevvenāta bakup nice nice serā'ir-i Haqq'a o vāsıta ile muḥalli' bulundılar. Bu sebebden Hāzret-i Şeyh “Vaqt-i seherde yatma” diyü tenbīh ü şarāhat itdi. Seher vaḳti tecellī zamānı olduğu gibi kalb daḳı gencine-i tecelliyāt-ı zāt u şifātdır. Bu seher vaḳti ise şülüs-i leyl-i āḫīrdır ki lisān-ı şer' de buña daḫve⁴-i kübrā vü daḫve-i şuḡrā ta' bir iderler. Ve iştilāhāt-ı şūfiyyede vaḳt-ı seher didikleri mişillü ' urefā ' indinde tecellī-i Haqq vaḳt ü zamāna maḥşūş olmayup hemişe anlar mazhar-ı füyūzāt ü tecellī olmaḳda bulduklarından her an anlar için müsāvīdir. Anıñçün Hāzret-i Şeyh vaḳt-i seher ile kayd ü işāret itdi. Bu tecellī-i Haqq üç merātib üzerine mübtenīdir. Anıñ birine tecellī-i zāt ve digerine tecellī-i şifāt ve āḫirine ise tecellī-i ef'āl ü āşārdır didiler. Tecellī-i zāt ise اعرف فحلقت الخلق لاعرف في عرفون كنت كترأ محفياً فاحببت ان اعرف فحلقت الخلق لاعرف في عرفون kavlı-i şerīfi mışdāqınca Cenāb-ı Haqq ve taḳaddese hāzretleri ' amā-i mücerrede hüviyyet-i ḡaybiyye-i eḫadiyye-i zātiyyesinde mevcūd ise el-ān ve kemā-kān olup kendi zātını yine kendi zātında müşāhede-i külliye-i tafşiliyye ile rü'yet itmekde bulunduḳı cihetle buña zāt-ı baḫt didiler ki ḫarf-i hüviyyet-i ḡaybiyye-i eḫadiyye-i zātiyyeden ' ibāretdir. Zātdan baḫş ü beyān cā'iz degildir didikleri ise baḫş-i ḫarf ve şavt u kelime icāb idecegi ve zātında bunlar külliye müstehlek bulunduḳı cihetledir. اعرف فحلقت الخلق kavlı-i şerīfi mışdāqınca [55b] taḫliḳ-i ' avālimi mūcib olan ḫubb-ı zātı bir şifāt-ı İlāhī a'yanında zuhūrına meşiyet-i ezeliyye-i İlāhīhiyye ta'alluḳ itmesiyle ' ilm-i irāde vü tekvīn a'yanında cümle şifāt-ı İlāhī'ye müsābaḳat ve kāffesini muḫīṭ ü cāmi' bulunduḳı ḫālde ibtidā-yı emrde zāhir oldu. İşte buña şuver-i ' ilmiyye-i İlāhiyye ta'bir itmişlerdir ki kāffe-i mevcūdāt ve ' avālim-i eşyānıñ vücūd-ı ḫārici vü zuhūr-ı henüz neşe'e-i halkıyye vü icādiyye-i imkāniyye-i vücūbiyyede külliye mefkūd ve şuver-i ' ilmiyye-i İlāhī'de mufaşşalan mevcūd bulunduḳından ' ālem-i emr ve ta' ayyūn-i evvel ü itlāḳ i' tibār olundu. Sā'ir şifāt-ı nā-mütenāhī-i İlāhī ya' nī semī' ü baḫş ü hādī vü kādir kezā vü kezā bunca esmā-i İlāhī bir vücūd-ı halkıyye-i icādiyye-i imkāniyye a'yanında zuhūrını ḫikmet

⁴daḫve : daḫre [metin]

ü salṭanat iktizā itmekle tekrār-ı ‘ilm-i İllāhī meşiyete ve meşiyet irādeye ve irāde tekvīne ta‘alluḫ idüp ‘avālim ü mükevvenāt eşyā-i vücūd-ı ḥalḳıyye neş’esinde bu vechle hüveydā olmuştur ki Cenāb-ı Ḥaḳḳ ve taḳaddese ‘ilm-i ezeliyyesiyle ne vechle ‘alīm ise öylece diledi ve naşıl irāde eylediyse hemān ḥalḳ u icād eyledi de cümle mevcūdāt bu şüretle mükevvenāt-ı a‘yānında rüşenā oldu. İşte buña da ‘ālem-i ḥalḳ ve ta‘ayyün-i şānī-i ḥalḳī ta‘bīr iderek şıfāt i‘tibār itmişlerdir ki burada hem ḥilḳat ve hem de āşār-ı esmā-i mevcūd bulunmuş ise de vücūd-ı maẓharında her bir esmānıñ kendi āşārıyla zuhūrı lā-büdd olduğundan Cenāb-ı Ḥaḳḳve taḳaddese ḥazretleri ‘ālemi Raḥman şüreti üzerine ḥalḳ u icād idüp kāffe-i esmāsi a‘yānını şuver-i ‘ālemde rü’yet ü müşāhede itdi. Zāt-ı eḥadiyyete maẓhar olmağa ‘ālemde ḳudret ü vüs‘at olmadığından neş’e-i insāniyyeyi iki ciheti cāmī‘ bulunduğı ḥālde ḥalḳ u icād itmiştir ki bir yüzi bāṭın ve diğeri zāhirdir. Bāṭını zāt u şıfāt-ı İllāhiyyesine maẓhar ve zāhiri şuver-i ‘ālemde zuhūr iden kemālātına maşdardır. Bu sebebden merātib-i insāniyye fevḳinde bir ekmel-i neş’e olmadığından buña da ‘ālem-i insāniyye didiler. Ve ef‘āl baḥşine gelince bu da iki cihete maşrūddur ki anıñ birisine umūr-ı külliyyeden ‘ibāret olan meşiyet ü irāde vü tekvīn diyerek Ḥaḳḳ’a nisbet ve diğeriine daḫi umūr-ı müktesibe-i ‘abdiyyeden ma‘dūd bulunan ekl ü şürb ve nevm u yaḳaẓa ve seyr ü ḥareke ve teferru‘atı ‘ad iderek ‘abde izāfet eylediler de ef‘āl didiler. İşte Ḥazret-i Şeyḫ bu ḥikmete müsteniden “Derviş olayım dersen” didi. Çünkü şerāfet-i insāniyye kāffe-i maḳāmātı cāmī‘ bulunduğı gibi dervişlik şānı daḫi cümle muḥīṭ bulunmuştur.

Maḥşül-i beyt: Ya‘nī sen mehbīṭ-i envār-ı Ḥudā ve naẓar-gāh-ı cenāb-ı kibriyā olan ḳalbinde envār-ı tevḥīd nişāne-i maḥşūşası olmaḳ üzere bir şem‘a-i nūr iḳā‘ idüp o sāyede cümle mükevvenāt [56a] ü mevcūdāta naẓar-ı şaḥīḥ ve rü’yet-i vazīḥ eyle de ‘arşdan ferşe ve zerreden şemse cümle cihān nūr-ı zātiyyesiyle dirāḫşān olmaḳda bulunduğına zevḳ-i tām ḥāşıl it kim ol vaḳt dervişlik ḳadrini ve şuhūd ehli merātibini ve ‘āriflik şerefini ḥimāye ve muḥafāza itmişlerden olursun dimek isterler.

Ḥaḳ söze ‘inād itme refiḳsiz yola gitme

Eyvallāhı terk itme derviş olayım dersen

Cenāb-ı Şeyḫ ḳuddise sırruhu işbu beyti ile sözi muḳaddemāt-ı maḳālāt idüp “Ḥaḳ söze ‘inād itme refiḳsiz yola gitme” didiler. Buradaki ḥaḳmüsteḥaḳun bi‘l-‘ibāde ma‘nāsını tazammun iden Zāt-ı Bārī dimek olmayup فيه ولا كذب لا ريب me‘ālını şāmil olan toḫrnlıḳdır. Ve kelām ya‘nī söz birkaç nev‘e maḳşūmdur. Birisine ḥarf ve şavt ve lafzı cāmī‘ bulunduğı cihetle ḥikmet didiler. ḥadīş-i şerīfi mışdāḳınca mü‘miniñ zāyi‘ itmiş mālī olduğundan buldığı yerde aḫz u ḳabz ider. Velew ki müşrikleriñ lisānda daḫi bulursa bu sebebden buña ḥikmet didiler. Ve diğeri melek vāsıtasıyla ḳalbe nüzül iden kelimātdır ki mülhem olan mādde bilā-ḥarf velā-şavt vārid olup ḳalb icābına göre ma‘nā-yı mülhemeyi

tażammun idecek hüruf u aşvātı lafz üzerine tertib iderek lisān-ı ‘ārifden ol lafzı Cenāb-ı Hakk zāhire ihrāc ider. نزل به الروح الامين على قبلك لتكون من المذرين. nazm-ı celili mücebince buña ilhām-ı vāsīf-i melekī dirler. Zīrā melek kuvvet ma‘nāsına müsta‘mel oldığı ve kalb-i ‘ārif ise o iktidār-ı melekeyi hā’iz buldığı sırrına müsteniddir. Ve diğeri bilā-vāsītatun velā-ḥarf kelimāt-ı sübhānīdir ki buña mażhar olan ‘urefānıñ kalbi şuver-i ‘ilmiyye-i İlahiyye ve sırları itlāk-ı zātīyyeye mir’āt olduğundan gāh sırları mütekellim kendüleri muḥāṭab ve gāhice kendüleri mütekellim sırları muḥāṭab bulunduğu cihetle mütekellim ve kelām ve kelime şey’-i vāhid olduğundan buña da kelām-ı nefis didiler. Ve āḥirini daḥi münzel ile vaşf u beyān itdiler. Cenāb-ı risālet-i pür-sa‘ādet efendimiz ḥazretlerine ṭaraf-ı zī-şeref-i Hakk’dan vārid olan vaḥy-i celil ḥaqqında aşḥāb-ı güzīn vefā-ı temkīn ḥazretāi su’āl itdiler. Anıñ üzerine ‘aleyhi’ş-şalāt ü ve’s-şelām efendimiz ba‘zı vaḫt “Sem‘ime şalşala-i çeres ya‘nī deve çāki şadāsına müşābih bir mehīb ü ‘acīb şadā gelüp heybet ü dehşetinden baña ziyāde ta‘ab u şiddet ḥāşıl olur. Ba‘de o ḥālet zā’il olup bu eṣnāda her ne ki vaḫy olundıysa fehm ü ḥıfz iderim.” buyurdıkları ḥadīs-i şāḫīh me‘ālidir *انا سنلقى عليك قولاً* [56b] āyet-i celiliyyesindeki kavlı-i şıklı müfessirīn-i ḥazretāi vaḫy-i münzel ile beyān itdiler. İşte Ḥazret-i Şeyḫ ḫuddise sırruhunuñ “Ḥaḫ söze ‘inād itme” didikleri şu sırı müsteniddir ki kalb-i ‘ārif vārid olan ilhām kendi nefsi için sened olur. Ama nüfūs-ı āḫere delil ü ḥüccet olamayacağından “Refiḫsiz yola gitme” diyü ‘aḫībinde tenbīh itdi. Çünkü āyāt-ı celile vü ḥadīs-i nebeviyye her bir mü’mīn ü muvaḥḫide refiḫ ü şefiḫ olmak derecātını hā’iz olduğundan cümle mu‘āmelātını āyāt u ehādīs-i nebeviyyeye terfiḫan icrāsını imā eyledikleri gibi “Eyvallāhı terk itme” diyü şarāḫat itdiler. Buradaki “ey” ḥarf-i tefsīrdir. “Vallāhı” deki vāv vāv-ı ḫasemdir. Ḥazret-i Şeyḫ āyāt-ı celile ve ḥadīs-i nebeviyyeniñ her ḥāl ü kārda kāffe-i mü’mīne refiḫ olacağı bu şüretle tefsīr idüp zāt-ı ecell-i a‘lāsı üzerine ḫasem buyurmuş oldukları iḫtārına mebnīdir.

Maḫşül-i beyt: Ya‘nī sen ṭarīḫ-i Hakk’a sālīk ve fevz ü necāta mālīk olmağı ārzü idersen Ḳur‘ān-ı ‘Azīmü’ş-şānı ve ḥadīs-i nebeviyye-i cenāb-ı risāleti kendüne refiḫ ve cümle mu‘āmelātını aña terfiḫ eyle ki dünyā vü māfihāda kāffe-i belā vü meşā’ibden rehā ve dervīşlik şerefini vāllāhü’l-‘azīm nefsiñde tamāmıyla ifā vü ibḫā itmişlerden olursun dimek isterler.

Ġaflet ile çalışma çok gezmeğe alışma

Hiç bir şey’e ilişme dervīř olayım dersen

Cenāb-ı Şeyḫ ḫuddise sırruhu şu beyti ile bir mes‘ele-i mühimmeye işāret itmişlerdir ki o da ğafletdir. Bu ğaflet cümle meşā’ib fevḫinde bir belā-yı ‘azīm olup andan ḫalāş çāresi ziyāde müşkildir. Bu sebebden Ḥazret-i Şeyḫ “Ġaflet ile çalışma çok gezmeğe alışma” diyü tenbīh itdi. Bu ğaflet birkaç nev‘e maḫşümdür. Birisi ḫalkdan ğāfil olmaḫdır. و من آیاته منامكم بالليل و

النهار āyet-i celilesi vechle bu maḳūle gāfillere nā'im-i ebedī didiler. Ve digeri Ḥālīk'dan gāfletdir. الناس ينام فاذا ماتوا انتبهوا ḥadīs-i šerīfi mışdāḳınca vefātında Ḥaḳḳ'dan ḥaber-dār olur. Ama çide fā'ide تمتون كما تعيشون ر تحشرون كما تمتون ḥadīs-i šerīfi me'ālince gāfilen vefāt eylediği gibi ol vechle yine yevm-i āhıretde gāflet ile ḥaşr olacağından buña da maḥcūb-ı fi'd-dāreyn dirler. Ve āhiri ise nefsiñden gāfil bulunmaḳdır. El-ıyāzubbillāh bu şüretle olan gāfiller hıç bir an içre ḥāl-i intibāha mazḥar olamaz. Anıñçün Cenāb-ı Ḥaḳḳ ve taḳaddese ḥazretleri bu maḳūle gāfiller ḥaḳḳında ولقد ذرأنا لجهنم كثيراً من الجن والانس لهم قلوب لا يفقهون بما وهم اعين لا يبصرون بماولهم اذان لا يسمعون بما اولئك كالانعام [57a] āyet-i celilesi vechle zemm ü ḥāl-i gāfilini beyān buyurdılar. İşte bu gāfletin müşkil-ter idüğü ḥikmeti kişiniñ isti'dād u ḳābiliyyetini bütün bütün düçārī-i 'uḳde-i perişānī ider de bi'l-āhare aña devā vü çāre imkān ḥāricinde olur. İnḳıṭā'-ı isti'dāddan 'urefā ziyāde ḥavf eyledikleri cihetle نعوذك منك du'āsıyla hemişe müsted'ī bulunurlar. Ḳābiliyyet-i insāniyye egerçi zevāle bozulmaḳ şüretini alursa şu beş nev' ḥālāt kişide zuhūr itmege başlar. Andan birisi her kimden olursa olsun ḥayra ve-yāḥūd şerre da'ir bir söz istimā' eylediği anda ḥikmetini taḥḳik ü temyīz itmeden inkārda bulunur. Bu ḥāl kişide vara vara ḳarār eyledikçe ḳalbi ol derece inkāra meyyāl olur ki bi'l-āhare ḥaḳḳı bile ḳabūlden ibā vü istiğnā ider. Burası pek ḳolaylıkla tecrübe olunup mevki'-i işbāta ḳonur. İşte şıḳ⁵ beylerine bir ḥaḳ söz söyleñiz de bakınız ḥaḳḳı ḳabūl itdirmek mümkün olabilir mi? Vech-i şānī herkesiñ 'ale vüs'a'l-ṭāḳa fi'le çıkardığı işin dūn ve kendüsinden zāhir olan ef'ālī efzūn görmektir. Bunun netice-i vaḥāmeti Cenāb-ı Ḥaḳḳ'dan 'uḳūl-i beşer ḥāricinde izḥār eylediği ḥükm-i ma'nevīyeyi bi'l-āhare zevḳ u müşāhede itmemege sebep-i müstaḳil olur. Vech-i sālīş her ḥāl ü kārda rişte-i inşāfi yed-i iḳtidār u ihtiyārdan ḳaçınmamaḳdır. Bunun daḫi derece-i evveldeki ziyānı ḥile vü ḥud'a-i nefsiyyeden kişi āgāh olamayup beyne'n-nās medḥūl ve 'indellāh mes'ūl bulunmaḳdır. Vech-i rābi' efkārına mevāḳi'-i aḥbāb celb ve taḥarrisinde olmayup bulunanlarla ḥüsn-i mu'āşeretdir. Bunun ḥikmeti ise ümīd-vār olmadığı ḥālde 'urefāya mülākāt müyesser olur. Vech-i ḥāmis her ḥāl ü kārda tevfiḳi kendi nefsiñden zann itme. Zīrā Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ın bi-nihāye olan füyūzāt u tecelliyātına ḥadd ta'yin iderek nefsiñde neticelendirmişlerden olursun. İşte şu ḥālāt-ı mezkūrātın vuḳū'ı ḳābiliyyet ü isti'dād-ı ādemiyeyi yavaş yavaş zevāle mā'il ve ḥicāb u zulmeti o ḳalb-i ḥāmil olur. Artık aña bir daha çāre mevtden başḳa mümkün degildir. Merḥūm Ḥāce Naşreddin Efendi'nin “Her ne yaparsan yap da fincancı üstürlerini ürkütme” didiği işte burasıdır. Bu sebebden Ḥazret-i Şeyḫ yana yana “Gāflet ile çalışma” diyü tenbih eylediği gibi “Çok gezmege alışma” diyerek te'kid idüp “Hiç bir şey'e ilişme” diyüp de şarāḥat

eyledikleriniñ sebep ü hikmeti ise Cenāb-ı Hakk ve taqaddese hıç bir şüretle ‘abeş bir şey halk u icād itmemiş olduğından ehl-i temyiz ü hikmetden bulunmağı terğibdir.

Maḥsül-i beyt: Ya‘nî sen haḡ u halk u nefsiñden emel olup da emānet-i celīle-i İlāhî olan isti‘dād u kâbiliyyet-i ādemiyeyñi yoḡ yere telef [57b] ü zā‘il ve tecelliyāt-ı Hakk’dan ezher cihet bî-hāşıl kalursın. Dervişlik şeref ü şānını hāmīl olamazsın demek isterler.

Şeyhiñde kuşūr görme meclisinde çok tırma

Nāfile yere yorma derviş olayım dersen

Cenāb-ı Şeyh ḡuddise sırruhu şu beyti ile ādāb-ı mürīdi ‘ārifāne beyān iderek “Şeyhiñde kuşūr görme meclisinde çok tırma” didiler. Ma‘lumdur ki bir zāta intisāb emelinde bulunanlar yā dūnyā vü āḡiret ve-yāḡūd haḡḡa vuşlaḡ ḡarāzına müsteniddir. ḡarāzsız hıç bir şey olamayacağından Cenāb-ı Hakk bu ārzūyı herkese ‘ale ḡadri’l-ımkān virmekdedir. Bu taḡdīrce her emel ‘āmilinde aḡkāminı icrāya mecbūr olduğundan bu emniyyeye ‘illet-i ḡāye-i zuḡūr ta‘bīr iderler. İbtidā-yı emrde müntesib bulunanlara muḡıbb ve birazca neş‘eli olanlara mürīd ve daha ḡadem ḡazananlar için sālik ve emekdarlık şerefinenā‘il ve fazīlet-i insāniyye hāşıl itmişlere de derviş diyüp merātib-i bende-ḡānı bu vechle beyān eylediler. المرید من لا ارادة له diyerek ārzūyı ḡaḡ‘ eyledikleri edeb-i ḡarīḡdir. Terk-i dūnyā, terk-i ‘uḡbā, terk-i hestī, terk-i terk demekden aşıl maḡşad kemālāt-ı insāniyye taḡşīline sevk u terḡib içündür. Yoḡsa kāffe-i mā-melekini şūna ve buña taḡsīm ü teslīm idüp de ‘āc u bî-‘ilāc soḡaḡlarda muḡḡāc gezmek ma‘nāsına maḡmūl degildir. Rivāyāt-ı şāḡīḡadandır: Cenāb-ı Mışrı ḡuddise sırruhu Es-sāmī ḡazretlerine ayda bir def‘a ḡ‘āce Efendi’niñ birisi gelüp teslimiyet da‘vāsıyla muḡabbetde bulunaraḡ kerāmet-i kevnıyyeden bir şey müşāhedesi ḡalebinde bulunurlar imiş. ḡazret-i Sulḡān,ḡ‘āce’niñ şu ḡālinden eḡerḡi rū-kerdān ise de meşreb-i ‘aliyyeleri muḡtezāsınca anı kırmayup her ān şüret-i ḡasene ile def‘ iderlerdi. ḡ‘āce bu müsā‘ade üzerine gide gide māhī on beş ḡüne ve şoñraları hefte ve daha daha ḡün aşırı ve ba‘de beher ḡüne ḡadar tenzīline ḡayret idüp ve’l-hāşıl küll-i yevm gelerek kerāmāt ḡalebinde bulunur oldu. Yine bir ḡün erkence gelüp ziyādece ibrām ve bu yolda nā‘il-i merām bulunmağı kemāl-i sūz-ı ḡūdāz ile istirḡām itmesiyle Cenāb-ı Şeyh tebessüm iderek “Ey ḡ‘āce! Artıḡ gel seniñle bu ḡün bir seyāḡat u teferrūc idelim de ni‘met-i Hakk’a şākir ḡullarından bulunalım.” didi. ḡ‘āce bu kelām-ı ḡudsiyyeden ḡıdmet-i nefsiyyesi yolunda kesb-i telezzūz itmek ma‘nāsına zāḡıb olup “Pek a‘lā olur efendim” cevābını virdi. Hemān Cenāb-ı Şeyh ḡarem-i ‘ālīlerini teşrif idüp bir miḡdārcıḡ ḡorbalıḡ ḡarhana ve edevāt-ı sā‘ire aḡzıyla ḡ‘āce’niñ [58a] yanına gelerek dervişāndan Muḡammed Dede’yi ḡaḡırup mezkūr eşyāyı aña teslīm ve deñiz kenārında münāsib bir maḡale irsālını beyān ü tefḡīm ve orayı teşrif ideceklerini ta‘yīn itdiler. Muḡammed Dede ḡazret-i Sulḡān’a maḡşūş bir seccāde ve kendüleri ḡün birer ‘aded post amāde ve eşyā-yı sā‘ireye ‘ilāve iderek hemān ‘azīmete meşḡūl ve deñiz

kenārına vuşul ile münāsib bir maḥal tehiyye idüp teşrīflerine muntazır iken Cenāb-ı Pīr, H̄āce Efendi ile birlikde gülüşerek Dede'nin yanına gelmişler de tertīb olunan maḥale oturmuşlar. H̄āce Efendi bu günki luḫdan ziyādece memnūn olduğundan teşekkür 'arz eylediginden sonra efkār-ı sābıqasını beyāna cūr'et ve şuraya buraya 'atf-ı şoḫbet iderek netīce-i qarārını kerāmete binā idüp Ḥāzret-i 'Azīz'in ellerini būs ile ibrāma iḫdām itdi. Sultān ise "Ey H̄āce! Biz seniñle dergāhda bulunduğımız vaḫt bu gün deñiz kenārına gelmege 'ahd ü peymān eyledik. Ama bu yolda bir şey şart ta'yin itmedik. Şimdi sen 'ahdinden 'udul iden medhūllardan mı olmak istersin" cevābı üzerine H̄āce sūkūt itmiş ise de ne çāre ki göñli o cihete meylden ḫurtulmayup Ḥāzret-i Şeyḫ, Muḫammed Dede'ye "Haydi Dede şuraya bir ocaḫcık tertīb it de āteş yak." Bizim H̄āce Efendi medrese terbiye-kerdesi bulunduğundan "Çorba ve ta'am taḫḫı ḫaḫḫında elbetde bizden ziyāde ma'lūmātli bulunacağından çorbamızı ḫāce pişirsin" ve H̄āce'ye ḫiḫāben "Ey H̄āce! Göreyim seni haydi baḫalım şu çorbamıñ lezzetini ḫaçırmadan bir güzelce pişür. Zirā tatsız ve tuzsuz çorba imānsız ḫāceye beñzer yā" diye bir laḫīfecik 'arz itdi. Muḫammed Dede fıḫır fıḫır güldi. H̄āce bundan da bir şey anlamayup "Pek a'lā olur efendim" diyerek tencere ve sā'ireyi ihzār u taḫḫ çorbaya ictisār itdi. Ḥāzret-i Sultān ise ḫalb-i muvaḫḫidde şu'le-feşān olan nūr-ı imān gibi tek ü tenhā seccādede miḫmān iken uzaḫdan uzaḫa iki 'aded yelken sefinesi zāhir ü peydā ve ḫācenin elinde ḫaşıḫ çorba ḫarışdırmaḫa müheyyā ve göñli kerāmāt müşāhedesini ile rū-nümā idi. İşte mezkūr sefineler yavaḫ yavaḫ bu ḫarafa toḫrı taḫarrüb iderek tamām münāsib bir maḫalde ḫurmuş ve yelkenler indirilerek⁶deñize rekz olunmuş ve bir 'aded şandala beş nefer zāt rākib oldukları ḫālde ḫaraya ḫıḫmış ve H̄āce Efendi ile Muḫammed Dede yanına gelmişler de içlerinden re'isleri bulunan selām virüp Limni Aḫası'nıñ burası olduğı ve Cenāb-ı Mıḫrī'nin dergāh-ı şerīfi ḫanḫı maḫalde bulunduḫı ve Ḥāzret-i Sultān ile mülāḫāt ne esbāba merhūn idüğünü ve kendüleriniñ diyār-ı ba'idden geldikleri gibi [58b] ba'zı emānet taḫdīm ideceklerini 'arz ve Muḫammed Dede, Limni Aḫası burası olup cümle ārzularınıñ ḫüsn-i ḫuşūli müyesser olacağı lisān-ı münāsib ile cevāb ibrāz itdi. Anlar beyān-ı memnūniyyet idüp cümleten bir yerde oturdılar. Hemān Muḫammed Dede ḫuzūr-ı Cenāb-ı 'Azīz'e gider de keyfiyet-i ḫāl-i misāfiriyetini ifāde ider. Anıñ üzerine Ḥāzret-i Sultān seccādeleriniñ ḫarşudaki büyük dıraḫt sāyesine götürmesini misāfirleriñ daḫı ba' de nezd-i 'ālilerine götürmesini emr itdi de bulduḫları yerden ḫıyām ve bir nūr-ı mücessem oldukları ḫālde ol ḫarafa ḫıram eylediler.

Kime degse nazar-ı ḫudsī eger

ḫalbi envār-ı ḫaḫāyıkla ḫolar

Vech-i pākidir anıñ vechullāh

6

Kalb-i kud̄sisi naz̄ar-gāh-ı İlāh

Şefkat ü luḫfi o zāt-ı pākīñ

Sebeb-i şevki nice ğam-nākīñ

Aña muḫtāc heme ins ü melek

Ḥāk-i pāyıdır anıñ kühl-i felek

İlticā itse aña bir ‘āciz

Redd olunmadığı emr-i bāriz

İşte Cenāb-ı Pīr seccādelerine oturdu. Ve Muḫammed Dede misāfirleri ḫuzūr-ı ‘Azīz’e götürdü. Ol derece anlar ādāba ri‘āyet ü ḫürmet-i maḫşūşa ibrāzına ğayret itmişlerdir ki Muḫammed Dede engüşt ber-dehān ḫayret ḫaldı. Her birerleri dest-i kerāmet-i peyvest Cenāb-ı ‘Azīz’i taḫbīl ve ḫuzūr-ı pūr-nūr-ı ‘aliyyelerini ḫıyāmen tebcīl itdiler. Şu mu‘āmele Cenāb-ı Şeyḫ’iñ maḫzūziyyetini bādī olduğundan birer mekān ta‘yīn ve oraya ḫu‘ūdlarını tebyīn itdi. المرفوق الادب. mışdākınca oturdılar. Cümlesine başka başka āşınalıklar işār ve ol vechle kāffesiniñ ḫalbini meserretle māl-ā-māl eyledikten soñra emr-i mesnūn olduğu üzre isimlerini şordı. Anlar ise edeb tarīḫiyle ḫaber virdi. Tekrār Cenāb-ı Şeyḫ sizler ḫanğı diyār ehlerinden ve kimler neslinden bu seyāḫatden maḫşad ve buraya gelmekden maḫlab ne idüğünü su‘āl itdi. Hemān re‘isü’l-misāfirin cevāba ibtidār idüp “Efendim bizler Çin sevāḫilinde filān belde-i ba‘ide ahālīsindeniz. Beldemiz emiri filān zātıñ bendeñiz baş vekili bulunduğım gibi işte şu dā‘iñiz şeyḫü’l-islāmıdır. Ve bu bendeñiz re‘isü’l-cuyuş olduğu mişillü şu bendeñiz ḫāfızu’s-suyūfidir. Ve bu ḫuluñuz ise emīn-i beytü’l-mālī idi” diye birer birer irā’e ve me’muriyyetlerini ta‘rīf ü ifāde eyledikten soñra emir-i beldemiz seksen yaşını mütecāviz bir pīr-i rūşen-zamir olup altmış seneye ḫarībdir ki aḫkām-ı şerī‘at-ı muḫaḫharayı ‘ādilāne beldemizde icrā vü ifāya ser ü cān fedā itmiş idi. Bundan üç māh [59a] aḫdemi mizācına ‘arız olan ba‘zı güne inḫirāf sermāyesiyle ḫasta ve cümlemiz bu cihetden ḫolayı ḫāḫır-şikeste idik. Egerçi tedābir-i emr-i ‘āfiyeti ḫaḫḫında iḫdām ḫılınmış ise de ne çāre ki muḫadderāt-i İlāhī heme ān cilve-nümā-yı zūḫūr olacağından çāre-sāz-ı devā’ vü şifā’ olamadık. Bundan üç māh aḫdemi ‘āzim diyār-ı dārü’l-ḫarār oldu. Burası ser-güzeştimiz ḫālidir. Esbāb-ı seyāḫatimiz baḫşine gelince emirimiz merḫūm vefātından üç gün aḫdemi şu hey’et-i ḫāzıra bendelerini ḫuzūrına celb ve mübtelāsı bulunduğı ‘illetden rehā-yāb olmaḫ ümīdi kendüsence bi’l-külliyeye selb olduğu cihetle her birerlerimizden istiḫlāk-ı ḫuḫūḫ-ı āḫiret talebinde bulunduğdan soñra emr-i mesnūn olan vaşıyyet cihetine ‘atf-ı iḫtiyār himmet idüp didi ki “Şimdi cümleñizi buraya da‘vet ve mülākātımdan aşıl maḫşadım ḫayāl-ḫāne-i fikrimde taşvir eyledigim şu mādde-i mühimmeyi kāffeñize ‘arız ve benim vefātımdan soñra şu vedī‘a ideceğim ḫuşūşātıñ icrāsına sizlerden himmet ü ğayret ibrāzı ricāsındayım. Ma‘lūmuñuz olduğu üzre ben bir muḫtezā-yı şīve-i ḫader

bilā-veled bir emīr olduğum cihetle sizlerden birisini şimdi velīahd idüp benden şöra emāretin aña tevcih ü ihāle kılınması lāzıme-i hālden ise de şāyed miyāneñizde işden tolayı hasbe'l-beşeriyye birbirinize ba'zı güne kırıklık huşūle gelmiş olup da nihānī bir ta'rgınlık vāki' olarak şöradan açıktan açığa rekābete netice virerek nefsanīyet yolunda pek çok kıl ü kāl ve nizā' ü cidāl peydā ve bu yüzden ümmet-i Muhammed'e zarar irāşı hüveydā olur mü'tala'ası işbu ümniyyemiñ mevki'-i fi'le konmamasına sebep-i müstaķil oldu. Ama bu beldeyi ise emīrsiz koymak hem şer'ān ve hem de hikmeten cā'iz olamayacağından bu belde emāretine diyār-ı āherden bir zātın celb birle ta'yini her hāl ü kārda muhassenāt-ı 'adide ve cümleñiz hakkında dađi fevā'id-i keşireyi mücib olacağı bī-iştibāhdır. İşte şu me'muriyetinüz yine 'uhdeñizde kemā-kān kalmak üzere sizleri Cenāb-ı Hāķķ'a vedī'a itdim. Evlādlarım benim vefātımıñ üçüncü günü iki 'aded sefine tedārik birle cümleñiz aña rākiben toğrıdan toğrıya Limni Ataşına 'azimetre ümmet-i Muhammed'e ifāza-i envār-ı vahdet ve rāh-ı müstaķimi 'umüm-ı halka irā'eye himmet itmekte bulunan Şeyh Cenāb-ı Mışrī hāzretleriniñ kadem-i sa'adet-i tev'em kudsiyyelerine yüz sürüp selām-ı 'acizānemi tebliğ ü 'arz ve şu üç 'aded şandık derünuna mevzū' ve mühr-i zātiyyem ile memhūr mücevherāt u nuķūd u eşyā-yı sā'iremi taķdīm ve buranın ahvāl-i hāzırasını beyān ü tefhīm ve kendüleri emāret kabül buyururlar ise bi'z-zāt teşriflerini ricā vü muvāfaķat itmezlerse bir münāsib bendeleriniñ ihsān eylemelerini [59b] ilticā iderek buraya i'zām u isrāya sür'at birle vedī'a-i İlāhī olan fuķarā vü re'āyānıñ istihsāl-ı esbāb-ı rāhatlarına itinā vü diķķat olunmasıaķşā-yı āmālīm idüğünü işte cümleñize 'arz itdi *والله غالب على امره* diyerek kāffemize ruşşat virdiler. Bundan iki gün şöra vefāt idüp umūr-ı cenāze tesviye idilerek ber-müceb-i vaşiyet üçüncü günü yola revān ve şimdi hużūr-ı pür-nūr-ı kudsiyyelerine şeref-i vuşlat ile hāndān olduğumuz gibi esbāb-ı seyāhatimiz dađi netice-pezīr hüsn-i hitām oldu. Egerçi irāde buyurılır ise eşyālar şandalda mevcüddur. Şimdi hużūr-ı 'aliyyelerine taķdīm idelim. Fermān efendimiziñdir didiler. Bu aralık H'āce, Muhammed Dede'yi nezdine çağırıp şu misāfirler beş ve üç de kendülerinin sekiz kişi olduğımı beyān ve bu ufacık bir tencere çorba hiç birisine vefā itmeyeceğini ityān iderek gāzūb-āne çok söz söylemiş ve "Umūr-ı hāriciyye bilmez bir 'abdālsın." diyü haylüce tevbiħ eylemiş idi. Muhammed Dede "Ey H'āce! Tur bakalım. Bu misāfirler elbetde bir mühim mādde için gelmişlerdir. Hikmeti ma'lüm olsun" demiş ise de H'āce'niñ bu cevāb nazar-ı iltifātında olmadığından humur humur söyleşerek çorbayı karışdırmağa başlar. Hāzret-i Sulţān, H'āce ile Muhammed Dede'yi hużūrına çağırması ve şandal derünında mevcüd hediyeleriñ getirmeleri için emr virmiş. Ve bunlar sür'atle gidüp mezkūr şandıkları şandalcılara tahmilen getürmüşler idi. Hemān re'isü'l-misāfirin ayağa kalkmış ve mühr-i emīri sökmüş ve bir şandık derününde mevzū mücevherāt-ı girān-māye ve nuķūd-ı bī-nihāyeyi seccāde üzerine dökmüş. İşte bu uşul üzere cümle şandıklar açıldı. Eşyā-yı mevcüde oralara saçıldı. H'āce bunca emvāl-ı zī-kıymeti görmesiyle Muhammed Dede'nin yüzüne bakup

isti' fâ-yı kuşur istirhâmında bulundu. Ama Muhammed Dede ašlâ renk virmedi. Hâzret-i Sultân tekrâr re'ise hitâben "Siz ve ahâlîñiz kañgı mezheb ašhâbındansınız ve mu' âmelât-ı beldeñiz ne esâsa müsteniden icrâ olunur?" didi. Re'is cevâba ibtidâr idüp "Efendim ahâlîmiz dört kısma maqsûm olup birisi Hânefiyyü'l-mezheb diğeri Şâfi'î ve âheri Hânbeli ve Mâlikî'dirler. Uşul-ı beldemiz muṭlaḡ âyât-ı celîle ve ḡadîş-i nebeviyye aḡkâm-ı münîfesi üzerine mübtenî olduğundan her mezheb ehli bu yolda mu' âmelât-ı dîniyyesini icrâ vü ifâya mecbûrdur" didi. Tekrâr Hâzret-i Pîr "Merḡum emîriñiz ticâret sâyesiyle mi yoḡsa ḡarb ü cidâl sermâyesi olan mâl-ı ḡanâ'im ile mi inti'âş ider idi?" didi. Re'is "Efendim beldemiz ḡâyet cesîm ve ahâlîsi cümleten ihvân-ı dîn ve yek-diğlerinden herkes emîn [60a] ve kâffe-i ḡuşûşât-ı şuveriyye ve ma'neviyyemiz aḡkâm-ı şer'-i şerîf ile te'mîn ü şalâbet-i taḡvâ ile cümle ḡalk câme-i 'ubûdiyyetlerini tezyîñ itmiş bir ḡavm u ḡabile bulduḡları cihetle miyânelerinde 'adâletden başka bir ḡüne mu' âmele vâki' olmadıḡından nizâ' vü fizâ' zuhûr itmemekte olduḡı gibi sevḡ-i 'asker tekellüfâtına muḡtâc olmayup herkes vaḡtiyle mâl-ı mevcûdunuñ muḡâsebesini tedḡîḡ ve icâb iden zekâtını tefriḡ iderek fuḡarâ ḡuḡûkunu muḡtâcına i'tâ ve beytü'l-mâla 'â'id bulunan 'öşr-i şer'-i ve fazla zekâtıñ defter-i maḡşûşasıyla cânib-i beytü'l-mâla teslîme i'tinâ ve vezâ'if-i dîniyyelerini bu şüretle ifâ iderler."didi. Hâzret-i Pîr tekrâr "Ey re'is efendi! Emiriñiz merḡuma ḡidmet-i emâret muḡâbili cânib-i beytü'l-mâldan ne mikdâr şey virilür idi?" didi. Re'is "Efendim! İdâre-i umûr-ı beytiyyesini cânib-i beytü'l-mâldan tesviye olduğundan fazla bir şey almaḡa ihtiyâcı yoḡ idi."didi. Hâzret-i Sultân "Ey re'is efendi! Emiriñiz merḡum bize bu ḡadar ḡıymet-dâr hediye göndermiş. Ve bundan başka fazla olmak icâb ideceḡi gibi bunlar ise ne şüretle cem' ü idḡâr idilmişdir 'aceb?" didi. Re'is "Efendim! Ahâlî-i beldemiz ašhâb-ı şervetden oldukları gibi ticâret ü zirâ'at ü ḡanâ'at ehlidirler. Her birerleri bilâ-ḡaraḡ velâ-'ivaḡ pek çoḡ hediye taḡdîm eyledikleri cihetle kâffe-i mâliki hediye-i meşrû'a ḡaşılasındandır." didikten soñra "Efendim şu ḡuzûr-ı 'aliyyeñizde mevcûd mâldan başka ḡazîne-i emîride bunuñ yüz mişli ḡadarca zî-ḡıymet eşyâ mevcûd u maḡfûzdur. ḡattâ eşnâ-yı vaşıyyetinde her ḡañḡı zât-ı 'âlî-ḡadr eḡerḡi beldemiz emâretine raḡbet buyurur ise kâffe-i mâ-melekiniñ aña i'tâ vü teslîm ḡılınmasını cümle-i veşâyasına şart ḡıldı." didi. Ḥ'âce Efendi hey'et-i meclisiñ bir cihetinde turup bunca zî-ḡıymet eşyâyı görmesi ve işe muṭṭali' olması cihetle zimâm-ı ihtiyârı elden gidüp Hâzret-i Sultân'ın ḡarşularına gelerek şu hediyeden biraz şey iḡsân buyurulması ma'nâsını tazammun iden işâretleri el ve başıyla bir bir ardınca 'arz itmeḡe başlar. Hâzret-i Şeyḡ ḡaṡ'â raḡbet ü iltifât itmez. Ḥ'âce'niñ anıñ üzerine pür-ḡaḡab toḡrıca çorba tenceresi yanına varmış ama gözi ve göñli hediyede ḡaldı. Hâzret-i Sultân tekrâr re'ise "Emiriñiz merḡumuñ ekşer vaḡti ne yolda ḡüzârân ider idi?" didi. Re'is "Efendim vaḡt-i ḡuḡâdan 'aşr-ı evvele ḡadar küll-i yevm dârü'l-idâre ta'bir eyledigimiz sarâyda maḡşûş olan maḡalde bulunup rü'yet-i umûr-ı 'İbâdullâh ile meşḡul ve ba'de ta'ṡil iderek cemâ'atle şalât-ı mefrûza-i 'aşr edâ vü ifâdan soñra ḡalvet-

hanelerine ‘azîmet birle t̄a-be-şabāh evrād ü ezkārı kırā’atında bulunur ve heftede bir def’a ift̄ar ve kuşūr zamānlar şā’im oldukları gibi şehir-i Ramazān-ı mağfîret-nişānda tamām bir māh şā’im [60b] ve yevm-i ‘ıyd muft̄ır bulunduğı h̄alde şavm-ı vişālî ile’l-āhîrî’l-‘ömr bu vechle icrā buyurdılar.” didi. H̄azret-i Sultān “Ey re’îs efendi! Emîriñiz merhūmuñ bunca mūcāhede vü ‘azîmeti sermāyesi olarak ne gūnā h̄arîk-i ‘āde h̄ālâtı müşāhedesine muvafağ olduñuz?” didi. Ol vaqt re’îs cevāba ibtidār idüp “Efendim! Zāt-ı ‘aliyye-i kudsîyyelerini beldemiz emāretine intihābı mes’elesini cümle-i h̄arîk-i ‘āde h̄ālātındandır.” didi. H̄azret-i Şeyh tebessüm idüp “Ey re’îs efendi! Bizim burada nice nice ‘aşîk u şādîklarımız vardır. Anları terk idüp de beldeñize ‘azîmetle bir fakîr-i zāviye-nişîn şeyh iken sizlere ğanî şāh olmağa bu gönlüm pek de rāzî olmaz. Burasına ne yapalım?” didi. Re’îs tekrār cevāba ictisār idüp “Efendim! Bāb-ı istirhām-ı ekābir ‘indinde meftūh idüğü müsellemler enām olduğundan beldemiz emāreti egerçi taraf-ı zî-şeref-i kudsîyyelerinden bi’z-zāt kabûl buyurulmaz ise h̄ulefā-yı ‘ālilerinden intihāb u ta’yîn kılınmasını temennî iderim.” didi. H̄azret-i Sultān “Bizim h̄alîfemiz zannıma göre emārete rağbet iderek bizden cūdā olmazlar. H̄atırınıñ için şimdi buraya celb idelim de bir kere bakalım.” buyurdılar. Hemān Muḥammed Dede çağrılıp h̄ulefā-i mevcūde-i müşārün ileyhiñ ‘azîmetleri emri virildi. Dede dergāha toğrı sūr’atle gitmiş. Ve H̄azret-i Şeyh misāfirîn ile bi’l-cemā’a edā-yı şalāt-ı zuhra kıyām itmiş idi. Epeyce zamān soñra h̄ulefā-yı mūmā-ileyhim ile Muḥammed Dede ma’an geldi. H̄’āce Efendi bunları görmesiyle “Ey Dede! Daha dergāhda başka kimesne yok mı idi getürüp de şu çorbaya şerîk itsen” didi. Muḥammed Dede güldü. Ve H̄’āce ziyāde ğazab-nāk oldu. İşte bu şırada namāz tekmîl olur ve tesbîhāt ifā kılınur da maḥal-i aşliyyelerine cümleten ric’at u ‘avdet buyurılır. H̄azret-i Sultān birinci h̄alîfeye h̄itāben “Ey evlādım! Buraya gel. Şu beş zevāt beldelerine bizim ihvānımızdan birisinin emîr-i naşb u ta’yîni iltimāsındadırlar. Egerçi rağbet idecek olursan ‘uhdeñe h̄ıdmet-i emāreti şimdi tevcîh idüp bunlara terfiķan seni irsāl ideyim. Bu bābda kabûl ü ‘adem-i kabûlüne kendü nefsince muḥayyersin. Bizlere haber vir.” didi. H̄alîfe kemāl-i ādāb ile cevāba ictisār idüp “Efendim! وكان امرالله قدراً مقدوراً nazm-ı celilini kırā’at idüp bu bābda egerçi meşîyyet-i zātîyye tekvîne ta’alluğ idüp de iktidār-ı ‘ācizānem yed-i irāde-i İllāhiyye’de müstehlek ise ne çāredir ki maḥkūmum. Şāyedböyle olmayup da umur-ı müktesibe-i ḥalkıyye-i ‘abidānem neticesi olan irādeme oraya ‘azîmetim mu’allağ buldıysa gitmemek ve emāreti kabûl itmemek ve zāt-ı [61a] kudsîyyelerinden bir an cūdā olmamağ üzre kaffe-i vüs’atimiñ şarfına hemîşe h̄azır olduğımдан ma’zūrum.” didi. H̄azret-i Sultān hey’ete h̄itāben “Gördüñüz mi ‘arz- ma’zeret itdi.” buyurdılar. Tekrār re’îs “Efendim! İkinci h̄alîfeye de teklîfini recā iderim.” didi. H̄azret-i Şeyh “Gel evlādım bakalım” diye celb ve emāret bahşini ber-beyān-ı bālā ‘arz itdi. Hemān o zāt cevāba cür’et idüp “العبد يدبر والله يقدر” didikten soñra tafşîlāta girişüp “Nefs-i ‘abidānem umūr-ı

küllüye neticesi olan meşiyet-i zātiyye-i İlähiyye’de müstehlek olduğına cidden ve haqıqaten muṭṭali‘ bulduğım hâlde zāt-ı kudsıyyelerinden bir an cüdāya rāzı olmayup emāreti ‘adem-i kabūlüm için vüs‘at-ı ‘acizānemiñ tā-nihāyet derecesine kadar ‘azīmeti şarfa mecbūr bulduğımdan ma‘zūrum.” dedi. Hāzret-i Sulṭān “Ey re’īs efendi! Buña ne dersin” buyurdılar. Tekrār re’īs “Efendim bārī şu üçüncü ḫalīfeleri bizlere iḫsān buyurulsa” dedi. Hāzret-i Şeyḫ mūmā-ileyhe ḫiṭāben “Ey evlādım! İş saña gel bakalım” buyurduktan soñra emāret haqkındaki maḳālāt-ı sābıqayı beyān itdi. Mūmā-ileyh hemān cevāba ibtidār idüp “Vallāhü’l-‘azīm Cenāb-ı Hāqḳ ve taḳaddese ḫāzretleriniñ şu şuver-i ḫalīfe ve neş’e-i insāniyyeme vedī‘a itmiş olduğu zuhūr u ta’yinim neticesi olan vüs‘atın emāreti kabūl itmemek haqkında kāffesini şarfa ḳā’ıl olduğım gibi vücūdum pāre pāre kılincaya kadar mazḫar-ı ta‘zībe rāzıyım. Zāt-ı kudsıyyelerinden bir an cüdāyi kabūl itmem ma‘zūrum.” dedi. Hāzret-i Sulṭān “Ey re’īs efendi! İşte şimdi ḫālī gördüñ ve istimā‘ eylediñ. Ne yapalım?” buyurdılar. Re’īs hemān ḳıyāma ibtidār idüp “قد صدقت انتخاب امیری اصاب بالحق” diye cevāb virdi. Mütercim-i faḳīr dir ki: Şu ḫulefā-yı şelaşeniñ irād itmiş oldukları cevāb-ı nuṭḳıyyeleri her birerlerinin miḳdār-ı derecāt-ı fezā’ıl ü kemālātını müş‘ir olacağından yek-digerleri miyānelerinde olan fażīlet ü rüçḫāniyeti fark u temyīz iden şeyḫ efendi ḫāzretlerine ‘aşḳ olsun. İşte bunun üzerine be-tekrār re’īs efendi istid‘āya ictisār idüp iş añlaşıldı. “Efendim bārī şu Muḫammed Dede bizlere iḫsān buyurulsa.” dedi. “Pek a‘lā celb idelim” diyerek Dede ḫuzūra çağrıldı. H̄‘āce Efendi bunca zevātın gelüp de nezd-i ‘azīzde isticvāb olduğın görmekte ise de tamāmiyla ḫikmetine vāḳıf degil idi. Bu aralıḳ ocaḳ başından ḳalkup Dede’niñ arḳasından yavaş yavaş gelerek hey’et-i ḫāzıranıñ bir cihetinde ṭurdu. Hāzret-i Sulṭān’ın sā’ir bende-gāna itmiş oldukları teklif mişillü Muḫammed Dede’ye [61b] tevcīh-i emāret mādresi haqkındaki irādelerini H̄‘āce uzun ḳulaḳdan istimā‘ itmesiyle ‘aḳlı başından gidercesine ḫayrete düşmüş ve Muḫammed Dede ise hemān Hāzret-i ‘Azīz’in dest-i kerāmet-peyvest-i kudsıyyelerini būs idüp “Efendim kāffe-i fermānları baş ve can üzerine ise de işbu emārete naşb u ta’yinim mādresi şöyle ṭursun kabūl ü ‘adem-i kabūlüm için lisān-ı ‘abīdānemi taḫrike bile ḳaṭ‘ā irtikāb itmem. Ve bir an ḫuzūr-ı pūr-nūr-ı ‘aliyyelerinden ayrılmam, ma‘zūrum.” dedi. Hey’et cümleten sükūnet idüp ṭurmaḳda iken H̄‘āce girüden el ve baş ve gözle Şeyḫü’l-islām Efendi’ye kendüsiniñ ta’yin kılınması haqkında istirḫāmı ḫāvi bir bibirini mütē‘āḳib işāret-i fevḳa’l-‘āde ile istirḫām ‘arz itdi. Anın üzerine efendi-i mūmā-ileyh söze ibtidār idüp “Efendim! Bārī şu çorba ṭabḫ itmekte bulunan H̄‘āce Efendi dā‘iñiz olsun. Bizlere iḫsān buyurulsa” dedi. Hāzret-i Sulṭān “Pek a‘lā ama o H̄‘āce böyle bir emāreti ḫüsn-i idāreye muḳtedir olabilir. Ve-yāḫūd kabūl ider mi ‘aceb?” buyurmasıyla H̄‘āce hemān ortaya atılıp “Efendim! Zāt-ı ‘ālileriniñ tevcīh buyurmuş oldukları emāreti ne için kabūl itmem can ve baş üstüne ve dā‘iñiz ise öyle sā’irleri gibi ni‘meti terk ider ḫüdbin kimesnelerden degilim. İdāre baḫşine gelince dā‘iñizin ‘ilmim ve fażlım var. Bā-ḫuşuş fiḳıḫ u ferā’iz u uşul u fūrū‘ u tefsīr ü

hadîse vâkıfım. Bunuñla berâber umûr-ı hâriciyyeye bile âşinâyım. Her şüretle idâreye muqtedirim. İnşallâhu te‘âlâ efendimiziñ yüzini kara itmeyim. Elbetde Cenâb-ı Hakk baña mu‘în olur. Hemân efendimiziñ irâdesine muntazırım.” dedi. Hâzret-i Sulţân “Ey Hâce! Şimdi sen bu emâreti kabûl idecek misin?” “Evet evet efendim kabûl itdim” diyerek gider de Hâzret-i ‘Azîz’in dest-i kerâmet-peyvest-i qudsiyyelerini takbîl ider. Hâzret-i Pîr tekrâr cevâba ibtidâr idüp “Ey Hâce Efendi! İşte bu emâret benim zâtıma vedî‘adır. Zîrâ emîr-i merhûm hâl-ı hayâtında derece-i evvelide mâdde-i emâreti baña vaşiiyet ü tafvîz itmiş olduklarını şu beş zevât-ı ‘âdile şehâdet idüp huququmı teybîn itdiler. Binâberîn baña hiç ferdiñ ne müdâhaleye ve ne de bu yolda iştirâke kaç‘â hakkı yokdur. Ben dilersem bi’z-zât ifâ-yı hîdmet-i emâret ve ârzü idersem bi’l-vekâle idâreye hâkim-i muflakım. Bu taqdîrce şimdi seni oraya vekîl ta‘yîn ü naşb idüp irsâl ü i‘zâmitmek umûrî ancak benim yed-i istiklâliyetim vazîfe-i muqaddesindedir. Bunda bile bir kimesneniñ baña icbâr ü irâ‘e-i tarîka şalâhiyyeti yokdur. Ben her hâl ü kârda fe‘âl-i muflakım. Şimdi birkaç şerâ‘it ta‘yîn ü tahşîş ideceğim. Egerçi [62a] kabûl ider ve hûsn-i icrâsına ez-cân u dil gayret eylesen febihâ şâyed bi’l-âhare ‘ahdinden ‘udül eyleyecek olursan hemân seni ‘azl eylerim” dedi. Hâce kıyâm idüp “Efendim! Şu beş zevât muvâcehesinde kâffe-i teklîf-i ‘aliyyeleri başım üzerinedir kabûl itdim.” demiş. Hâzret-i Sulţân “Ey Hâce! Şu hey‘et şâhid olsunlar ki seni tarafımdan vekîl ta‘yîn itdim. Şu şart ile ki bir sene zarfında emîre maşşûş hedâyâ ve sâ‘ireden her ne kadar mâl tecemmu‘ ü hâşıl iderse kâffesini kız ü ihtilâsdan ‘ârî güzelce kayd-ı defter iderek bir maħalde cem‘ u hıfz eyle. Tâ ki ben bir sene sonra bi’z-zât gelürim nişfi hîdmet-i emâret muqâbili saña ve nişf-ı digeri aşâletim hasebiyle baña ‘â‘id olsun. İşte bu şırada Cenâb-ı Hakk saña kaç nefer evlâd ihsân idecek olursa bu daħi mâl-ı mevcûd gibi münâsafeten şüret-i takşim cümlesinden olsun. Şart-ı şânî kâffe-i halk ile hûsn-i mu‘âşeret it. Zîrâ ‘İbâdullâh vedî‘a-i Kibriyâ’dır. Şart-ı şâliş bir ferdi be-ğayr-ı hak rencide itme. Tâ ki hakkında hükm-i şer‘î lâhiq olmadıkça. Şart-ı râbi‘ isti‘dâdîñ hâricine çıkma. Nâs içinde rezil Hakk ‘indinde zelîl olursun.” buyurdılar. Hemân re‘îs efendi ayağa kalkup “Efendim! Şu beyân buyurulan şerâ‘it-i erba‘a bir varak-pâre üzerine ketb ü taħrîr buyurulsun da bizler de zîrine şehâdet ü temhîr idelim.” dedi. Derhâl kâğıd ve kalem celb olunarak Şeyhü’l-islâm Efendi kendi haţtıyla terkîm ü tasfîr ve zevât-ı mûmâ-ileyhim mühr-i zâtiyyeleriyle temhîr idüp nüshaların birisini Hâzret-i Sulţân’a i‘tâ ve digerini re‘îs efendi nezdinde ibkâ itdi. Cümleten kalkup berây-i teşekkür Hâzret-i ‘Azîz’in yed-i qudsiyyelerini bûs ve lisân-ı meserretle du‘â-yı maşşûş idüp hemân huzûrda emr-i bi‘at icrâ ve memnûnen Hâce‘yi alup şandala ve oradan gemiye râkib olarak ‘azîmete âğâz itdiler. Ve‘l-hâşıl iki ay sonra bunlar sâlimen diyârlarına vâşıl olmuş ve cümle ahâlî istikbâl iderek merâsim-i hoş-âmedî bi’l-icrâ ahâlice umûr-ı bi‘at ifâ ve huşûşât-ı rû‘yet-i ‘İbâdullâh’a ibtidâ’ olundu. İşte bir sene müddet tamâm olmağa yüz tutmuş ve muhâsebe zamânı taħarrüb itmiş olduğundan emvâl-i hâşılaniñ me‘mûrlar vâsıtasıyla sebt-i

defter kılınması ve Hâzret-i ‘Azîz’in ol tarafı teşrîfleri zımnında icâb iden sefînenin tehiyye ve irsâli fıkrası baş vekîl tarafından emîre ‘arz ve ol bâbda yazılan bir kıt‘a istirhâm-nâme me’mûr-i maşşûşa tevdi‘en ve tehiyye idilen sefîneye rākiben taraf-ı zî-şeref-i Hâzret-i ‘Azîz’e isrâ vü taq̄dîm kılındı. İşte birkaç zamân sonra mezkûr sefîne vâşıl olur ve mustucı [62b] bulunan mektûb Cenâb-ı ‘Azîz’e me’mûr taq̄dîm kılur da teşrîfleri niyâzında bulunur. Hâzret-i Sulţân ise bu sene ‘azîmete mâni‘ şer‘iyyeleri bulunduğunu beyân ve sene-i âtiyye teşrîflerini i‘lân zımnında icâb iden cevâb-nâme taşîr ve me’mûri yedine teslîmen sefîne-i mezkûreyi i‘âde ve tesyîr itdiler. Bu üşül üzere tamâm üç sene me’mûr-ı maşşûş da‘vet gelür. Ve Hâzret-i ‘Azîz ise bir mâni‘ serdiyle i‘âde kılurlar imiş. Üçüncü sene nihâyeti ve dördüncü sene bidâyeti dimek oluyor ki yine me’mûr gelmiş ve teşrîfleri hakkında fevka’l-‘âde niyâz eylemiş olmasıyla Hâzret-i Sulţân Muhammed Dede’yi ma‘iyyet-i pür-meymenet-i qudsiyyelerine alarak toğrica sefîneye ‘azîmet ve i‘zâz ü ikrâm ile bir hayli zamân şonraca ol diyâra kudûm-ı nihâde-i muvâşalat oldılar. Cümle hey‘et-i vükelâ iskelede istikbâle hâzır ve kâffe-i ahâlî ise şaf-beste-i ihtirâm ile nâ‘iliyyet-i selâm-ı ‘Azîz’e nâzır idiler. Evvelce tehiyye olunmuş olan esb-i tâziye Hâzret-i Sulţân hürşid-i dıraşşân-veş rākib ve hey‘et-i vükelâ vü eşraf ü ‘ulemâ ma‘iyyet-i Cenâb-ı ‘Azîz’de kevâkib gibi cihât-ı erba‘ ayı ihâta iderek toğrica sarây-ı emîre dâhil ve kulûb-ı ‘ibâdda meserrât-ı bî-nihâye hâşıl oldu. Ba‘de cümle halk fevc ü fevc gelerek lâzime-i merâsim-i hoş-âmedî icrâ ve hey‘et-i vükelâ tarafından daği kâ‘ide-i mergûbe-i misâfir nevâzî ifâ kılınarak tamâm üç gün Hâzret-i Sulţân sarây-ı emîrde mihmân oldılar. Üçüncü günü kâffe-i vükelâ sarâyda kâ‘in büyük dâ‘ireye gelmiş ve mâl-ı mevcûdî her bir cihete sermişler de Hâzret-i Pîr o aralık gelerek bir serîr-i bâlâ üzerine şu‘ûd ve emîr-i vekîl taraf-ı yemînde ku‘ûd ve cihet-i yesârî hademe ile mâl-â-mâlî ve hey‘et-i a‘yândan hiç bir taraf hâlî degil idi. İşte baş vekîlin elinde bir defter arkasında emîn-i beytül-mâl berâber olarak yavaş yavaş huzûr-ı Cenâb-ı ‘Azîz’e gelür de defterini taq̄dîm ve mâl-ı mevcûdîni tefrîk ü taqsîm kılınması hakkında ruşşat istîzân ider. Hâzret-i Sulţân müsâ‘ade ihşân itmesiyle ber-müceb-i ‘uhûd u şürût evvelâ cevâhir-i girân-mâye ve şâniyen nuqud-ı bî-nihâye ve şâlişen daği eşyâ-yı nefise her iki cihet tarafına şüret-i ‘âdilânede tevzi‘ ü tefrîk ve cümle hûkûk bu vechle temyîz ü tedkîk kılındıktan sonra baş vekîl dest-i kerâmet-peyvest-i Hâzret-i ‘Azîz’i taq̄bîl idüp “Efendim! Şu hûkûk-ı muqaddese-i ‘aliyyeñiz kalmışdır ki o da emîrimiziñ evlâd-ı şulbiyyesi mes‘elesidir.” diyüp üç nefer evlâd-ı zükûrını birer birer elinden tutarak mevki‘-i meydân-ı tevzi‘ ü taqsîme getirüp de artık bunlar [63a] hakkında olunacak mu‘âmele irâde-i qudsiyyet ifâza-i erhamîlerine vâbestedir.” didi. Hâzret-i Sulţân bunların sinleri mütefâvit bulunduğı cihetle tevzi‘de ‘adâlet bulunamayacağından mutlak qur‘a-i şer‘iyyeye muhtâcdır. Şu ikisi hakkında qur‘a icrâsıyla o birisi bahşi şonraya kalsun buyurdılar. Cümle hey‘et şürâ‘-yı şavâba ‘arz-ı cemile-i mahmîdet iderek der-ân qur‘a icrâ büyük çocuk Cenâb-ı Pîr’e andan küçüğü taraf-ı emîre işâbet itdi. Baş

vekil hemân huzûra gelüp طابق النعل بالنعل didi. Emîr-i vekil ayağa kalkup “Efendim! Şu ma’sûm hakkında ne vechle mu’âmele buyurılacak” diyerek küçük çocuğı taqdim itmiş. Hazret-i Şeyh şimdiye kadar biz hılâf-ı şürûṭ ü ‘uhûd hâlâtında bulunmadık. İnşallâhu Raḥmân bundan böyle daḥi Cenâb-ı Haḫḫ mu’inim ve ḥâfızımdır. Şart-nâmemiz hey’et-i hâzıra muvâcehesinde kırâ’at olsun da aḫkâmı icrâ kılinsun buyurdılar. Şeyhü’l-islâm Efendi ayrılıp şart-nâmeyi okudu. Kaç nefer evlâd olursa olsun mâl-ı mevcûd gibi münâsafeten şüret-i tevzi’ u taḫsime dâḥil bulunduğı şâbit oldu. Anıñ üzerine hey’et ṭurdılar. Hazret-i Sulṭân buyurdılar ki “Mâ-dâm taḫsim-i evlâd kaydı dâḥil-i dâ’ire-i şürûṭ kılınmışdır artık anıñ ḥâricine çıkmak bizim için emr-i muḥâldir. Zirâ ‘ahdinden tecâvüz idenler ‘indellâh mes’ûldür.” didi. Hey’et tamâmiyle taşdıḫ ü kabûl itdiler. Bu sırada emîr-i vekil ayağa kalkup “Efendim! Şimdi bu çocuk ne şüretle taḫsim olacaḫ?” demiş. Hazret-i Sulṭân “Burası pek kolaylıkla ḥâsıl olur. İki pâre idelim. Bir ḥişse size ve digeri bize muşib olsun. Şâyed bunda ziyâde ve noḫşân zuhûr ider ise be-tekrâr mizân ile fazladan noḫşâmı ikmâl âsân olur.” buyurdu. Emîr-i vekil “Efendim! Merḥamet buyuruñuz. Buña Haḫḫ râzı olmaz.” didi. Hazret-i Sulṭân “Ey emîr-i vekil! ‘Ahdini incâz itmeyenlerden Haḫḫ râzı olur mı?” buyurdılar. Tekrâr emîr-i vekil “Efendim! Ḥâk-i pây-ı ‘âlilerine bir cihet ‘arz ideyim. Şu hey’et-i hâzıra ḥişse-i musibe-i ‘aliyyelerine bir bahâ taḫdîr istesünler efendimize anı taḫdîm ideyim de bu şüretle şüret-i taḫsîm ḥâsıl olur.” didi. Cenâb-ı Şeyḫ a’lâ “Ama biz buraya esîr alup şatmak ve ḥür bulunan kesânıñ evlâdını esâret ḥükmüne koymak efkârıyla gelmedik” demiş. Tekrâr emîr-i vekil “Efendim! Ḳuluñuz bir münâsib fi’ât ile efendimize fûrûḫt ideyim. [63b] Egerçi bu cihet kabûl buyrulmazsa bütün bütün ḥuḫûḫumı baḫş ideyim” didi. Hazret-i Sulṭân “Ey emîr-i vekil! Ben baḫşîş nâmıyla ḥiç bir kimesneniñ ḫaḫḫını almak ve-yâḥûd ticâret ümniyyesiyle ḫalkıñ mâ-melekine daḥl u ta’arruz itmek fikrinde degilim. Bu yoldaki kâffe-i teklifâtıñız şâyân-ı müsâ’ade olamaz. Muṭlaḫ iki pâre idüp ḫuḫûḫumı bu şüretle ifâya mecbûrum.” buyurdılar. Emîr-i vekil hemân pür-ḡazab yerinden kalkup çocuğı elinden tutarak huzûr-ı ‘Azîz’e getirüp de “Artık sen Cenâb-ı Haḫḫ’dan ḥavf itmeden şu bi-günâh ve ma’sûmı naşıl iki pâre ideceksin? Bârî ben seni iki pâre ideyim.” diyerek belindeki ḥaçerini çıkarup Hazret-i Sulṭân’ın üzerine toḫrı ḥavâle itdi. Cenâb-ı ‘Azîz ise derḥâl anıñ ellerini ṭutmuş ve ḥaçeri elinde bulunduğı ḥâlde çorba tenceresi yanında kendüsini bulmuş idi. Hazret-i Sulṭân “Ey Ḥ’âce! Bir evlâd için koca Mışrî’yi helâk ider misin?” demiş. Ve çorba el-ân şoḫumamış ve âteş yanmaḫda bulunmuş idi. Ḥ’âce şu ḥâle vâḫıf olmasıyla hemân ḫadem-i sa’âdet-tev’em-i Cenâb-ı Pîr’e yüz sürmüş ve kâffe-i ḥâl ü kârına tâ’ib ü müstaḫfir olmuş ama çi fâ’ide. İste Hazret-i Şeyḫ ḫuddise sırruhunuñ “Şeyḫinde ḫuşûr görme” didikleri bu sırra müsteniddir. Zirâ her şeyde bir isti’dâd şartdır. Ḥ’âce Efendi’de ise böyle bir belde-i cesimeye emîr olmaḫ degil bu maḫûle bir şehriñ ḫişâri ḫapucılığına isti’dadı yoḫ iken Hazret-i Sulṭân’ın iḫsânları sâyesiyle bu şerefine nâ’il bulunduğı ḥâlde baḫıñız ki bi’l-âḫare ne belâya uğradı. Bu sebebden kişi

ķabiliyyeti hāricinde bir şey'i evliyā-i kirām u e'izze-i fiḥāmdan istirhāmda bulunmamalı. Çünkü anlar hem baḥş ve hem de her bir müsted'iniñ iltimās u recālarına müsā'ade iderler. Ama soñradan kişiniñ helāk ü rezil ve ḥacil olmasına sebep-i müstaķil olur. İsteḤ'āce Efendi'de olduğu gibi buracağını Cenāb-ı Şeyḥ anlatmaķ üzere "Meclisinde çok ıtırma nāfile yere yorma" diyü tenbih ü şarāhat eylediler. İste bu maķüle hāriķ-i 'ādeye 'urefā iķtirān-ı zamān dirler. Ya' nī zamānı zamāna muķārin kılmaķ ma' nāsınadır.

Maḥşül-i beyt: Ya' nī sen isti' dād ve ķabiliyyetiñ hāricinde ve ādāb-ı teslimiyet ḥilāfında ve nefsi-nā-fercāmiñ ārzūsunda nā'il-i füyüzāt olmaķ yolunda pīrān e'izze-i kirām ḥazerātından hiç bir şey taleb ü istirhāmda bulunma. Zīrā anlar raḥm u şefķat [64a] ve iḥsān u 'ināyetiyle muttasıf bulduķlarından şāyed saña müsā'ade iderler de mazḥar-ı āmāl bulunursun. Ama bi'l-āḫare dervişlik şerefinden dūr ve teslimiyet fażiletinden mehcūr olursun demek isterler.

Ḥarām loķmayı yutma bir kimseye kīn ıtırma

Şeyḥ Vefā'yı unutma derviş olayım dersen

Cenāb-ı Şeyḥ ḳuddise sırruhu bālādaki beytde ādāb-ı mūrīdi beyān şimdi de bu beytinde fark u temyīz ehlinden bulunmağı ityān iderek "Ḥarām loķmayı yutma bir kimseye kīn ıtırma" didiler. Ma' lūmdur ki muṭlaķ ḥarām naşş-ı ķāṭı' ile şābit olan mādde-i mühime-i dīniyyedir. Bu da birkaç nev' dir. Laḥm u cild ü ekli ḥarām olan var. Ḥınzīr ü kelb ve sā'ire gibi ve mu'āmelāt vāsıtasıyla ḥarām idilmek var. Ticāret ve zirā'atdan ḥāşıl māl-ı ḥelāli fā'iz ü nemāya virilmek ve üzüm şuyunu ḥamr u şarāb hey'etine vaż' iderek ḥürmet-i kaṭ'iyye taḫtına idḫāl eylemek ve menķūḫasını taṭlıķ ile kişi nefesine ḥarām kılmaķ gibi kezā vü kezā bu maķüle dāḫil dā'ire-i muḥḫaremāt olan mevād-ı mühimmiñ ḥadd u derecātı kütüb-i fiķhiyyede ber-taḫşil-i beyān olındığı cihetle her bir mü'min ü muvaḫḫid üzerine andan ittiķā vü teḫāşisi ferā'iz-i umūrdandır. Ḥazret-i Şeyḥ ḳuddise sırruhunuñ "Ḥarām loķmayı yutma" ḳaydına nazaran buradaki ḥarāmdan maķşad-ı 'ālileri mu'āmele vāsıtasıyla olan ḥarām cihetini imā ider. Zīrā Cenāb-ı Ḥaķķ ve taḳaddese *واشربوا كلوا واشربوا* nazm-ı celīli ile ekl ü şürbi emr buyurdığı gibi *ولا تسرفوا* ḳaydı ile isrāfi nehy buyurdılar. Bu mes'eale gāyet mühimdir. Zīrā ictimā'-ı emreyñ vāķi' oldı. Ya' nī hem emr ü hem de nehy mu'āmelesi var. Ḥālbuki mādde bir mu'āmelāt ḥaķķında ittibā' muğāyyirdir. Diger bir āyet-i celiledede *ان المبدرين كانوا اخوان الشياطين* şeref-vārid oldı. İsrāf nā-be-maḫal şarf olunan şey'e dinilür. Tebzīr bundan eşedir. Ḥazret-i Şeyḥ "yutma" ta' birinden eşyāya işāret ider. Zīrā ḥarām yutulmaz. Ancaķ yutilan eşyādır. Hiç bir şey yokdur ki bi-nefsihi taraķķi itsün. İllā insāna mülāķāt sāyesiyle olur. Çünkü eşyā hidāyet-i vücūdiyye ve insān ise hidāyet-i vücūdiyye vü nūriyye mazḥarı bulunduğu gibi rūḫı daḫi menfūḫadır. Ya' nī nefḫ olunmuşdur. Eşyāniñ rūḫı ise [64b] ḫayāt-ı sāriyye ya' nī sirāyet itmiş bir nev'-i ḫayātdan 'ibāretdir. Anıñçün eşyāniñ vücūd-ı ḫaķıyyesi kendi nefsi için yine kendi nefesine maḫaldir. Ve insān merātib-i

rūhiyyeden yedi mertebeyi cāmi‘ ü muḥīṭ bulunduğu cihetle kāffe-i eşyādan efdaldır. Bu merātib-i rūhiyyenin birincisine ḥayāt-ı ḥayvāniyye ikincisine ḥayāt-ı sāriyye ve üçüncüsüne rūḥ-ı izāfiyye ve dördüncüsüne rūḥ-ı keşif ve beşincisine rūḥ-ı laṭif ve altıncısına rūḥ-ı eltāf ve yedincisine daḥi rūḥu’r-rūḥ dimişlerdir ki ونفخت فيه من روحى nazm-ı celīli vechle kābil-i nefḥa-i rūḥ olmaqdır. Rūḥ nefḥ olmayan insān eşyā menzilesindedir. Ḥattā bī-rūḥ olan insānıñ diyet-i şer‘iyyesiyle zī-rūḥ bulunanıñ miyānesinde fark-ı küllī vardır. Bu sebebden şerāfet-i insāniyye kāffe-i mevcūdāt u eşyāya taḳaddüm itmiştir. Egerçi ‘ abes hiç bir şey ḥalḳ u icād olunmadı ise de ḥikmet cihetinden yek-digerine rüchāniyyeti vardır. Burası fark u temyīz ‘ ilmüne ta‘alluḳ iden mesā’il cümlesinden olduğundan Ḥazret-i Şeyḥ “Bir kimseye kīn ṭutma” diyü tenbīh idüp ḥikmet ehlerinden ve temyīz aşhābından bulunmağı tergīb ü teşvīḳ ider. Kāffe-i mevcūdāt ü mükevvenāt insān-ı kāmīl mazḥarından aḥz-ı füyūzāt ve nā’il-i derecāt-i teraḳḳiyāt eylediği cihetle “Şeyḥ Vefā’yı unutma” diyü şarāḥat itdiler. Çünkü insān-ı kāmīl mazḥar-ı nūr-ı lāḥūt ve ‘illet-i ḡāye-i zuḥūr olan nūr-ı cüz’iyi bi-ḥaḳḳın ḥāmil olacağından kāffe-i ‘avālim ü eşyā öyle vücūd-i ekmele be-heme-ḥāl muḥtāc olduğundan ve zāt-ı ḳudsiyyeleri ise işte şu nūrı muḥīṭ ü cāmi‘ bir vücūd luṭf-ālūd bulduklarını bu yolda şarāḥat itdiler. Bu mısrā‘ ḳurb-ı ferā’iz ḥadīş-i ḳudsiyyesini imā ider. قال الله تعالى بلسان حبيبه عبدى اخرج بصفاتي من رأك فقد رأنى ومن اعداك قصدنى ومن احبك احبني ومن اعداك اعدانى buyurulmuşdur. Mazḥar-ı tām olan insān-ı kāmīl ḳayd-ı ‘anāşır-ı muḳayyed bulunduğu vaḳt kāffe-i ‘avālim ü eşyāyı muḥīṭ ve ḥazā’in-i serā’ir-i Ḥaḳḳ’ın ḥatemi ya’ nī mührü menzilesinde olduğundan mevcūdāt u mükevvenāt şuver-i ‘unşuriyyesinden neş’e-yāb oldukları gibi ḳayd-ı ‘anāşırdan tecerrüdleri ‘indinde āḥiret ḥazīnesi ḥatemi olup ervāḥ-ı muḳayyede ve muṭlaḳa rūḥ-ı muşaffā-yı ḳudsiyyelerinden feyz-yāb olurlar. İşte Ḥazret-i Şeyḥ’ın “Şeyḥ Vefā’yı unutma” ta‘birleri bu cihetine [65a] ma‘ṭuf u maşrūfdur. Yoḥsa ḥāl-i ḥayātlarında hediye ve nüzūrāt tālebi ve intikāllerinde ise fātiḥa-i şerīfe sā’ili demek ma‘nāsına maḥmūl degildir. Cenāb-ı Ḥaḳḳ ve taḳaddese ḥazretleri cümlemiziñ rūḥunu bu maḳūle ekbār-ı evliyā-i kirām zevī’l-iḥtirām ḥazerātınıñ rūḥ-ı muşaffāsından āşinā ve sırrlarımızı daḥi serā’ir-i ḳudsiyyelerinden rūşenā ide. Āmīn bi-ḥürmeti seyyidü’l-mürselīn.

Maḥşūl-i beyt: Ya’ nī sen her ḥāl ü kārda Cenāb-ı Ḥaḳḳ’ın rızāsını ve evāmire ittibā‘ ve nevāḥiden ictinābını arzū idersen mazḥar-ı tām olan insān-ı kāmiliñ her ne şüretle olursa olsun ḳalbine dāḥil ve sırrından zevḳ ḥāşıl eyle de ol vaḳt dervīşlik şerefini ḥāmil olursun demek isterler.

قد شرحت هذه النطق العلية الشيخ ابو الوفاء قدس سره العلا بعناية الله الملك المولا من يد الفقير الحقير محمد عارف بن شاکر المشتهر جبارزاده غفرالله
ذونهم وستر عيونهم

26 şehr-i şa‘bān309 [26 Mart 1892]

Sonuç

Genellikle tasavvufî şiirlere yaptığı şerhlerle bilinen Cebbârzâde Mehmed Ârif Bey, döneminin üretken şârihlerindedir. Bu çalışmada, Cebbârzâde Mehmed Ârif Bey tarafından Şeyh Ebu'l-Vefâ'nın tasavvufî bir şiirine yapılan şerhin metnine yer verilmiştir. Burada şârih, şerh ettiği mısraların daha iyi anlaşılabilmesi için başvurduğu hikâyeler dışında genellikle ağır bir dil kullanmıştır. Eserin akıcılığını sağlamak amacıyla yer yer hikâyelerle anlatım zenginleştirilmiştir. Genellikle beyti bir bütün olarak şerh etmeyi tercih eden şârih, kimi zaman kelimeler -hatta harfler- üzerine de yoğunlaşarak birden fazla şerh metoduna başvurmuştur. Cebbârzâde'nin neşrettiğimiz bu şerhi, günümüzde giderek artmakta olan klâsik Türk şiiri ile ilgili şerh çalışmaları için mütevazı bir katkı niteliğindedir.

Kaynakça

- ARAZ, N. (1958). *Anadolu Evliyalari*. İstanbul: Fatiş Yayınevi.
- Bursalı Mehmed Tâhir (2000). *Osmanlı Müellifleri*. (haz. Mustafa Tatcı, Cemal Kurnaz). C. 1, Ankara: Bizim Büro Basımevi Yayın Dağıtım.
- CEYLAN, Ö. (2011). Üsküdar'ın "Kravatlı Evliyâ"sı Cebbarzâde (Çapanzâde) Mehmet Ârif Bey ve Nutk-ı Sünbül Sinan Şerhi. *Bağ Bozumu Edebiyat Araştırmaları*. İstanbul: Kesit Yayınları, 155-163.
- ERDEMİR, A. (1999). *Muslihu'd-din Mustafa İbn Vefâ Hayatı, Eserleri, Tesirleri ve Manzum Eserlerinin Tenkidli Metni*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ERDEMİR, A. ve BAYRAM, Y. (2009). Şeyh Vefâ'nın Manzum Eserlerinde Bulunmayan Türkçe Şiirleri. *Bir Semte Vefa (3-5 Kasım 2006) Bildiriler Kitabı*. (haz. N. Bilge Özel İmanov, Yunus Uğur). İstanbul: Klasik Yayınları, 89-124.
- ERDOĞAN, A. (1941). *Fatih Mehmed Devrinde İstanbul'da Bir Türk Mütfekkiri Şeyh Vefâ Hayatı ve Eserleri*. İstanbul: Ahmed İhsan Basımevi.
- ERÜNSAL, İ. E. (1997). Şeyh Vefâ ve Vakıfları Hakkında Yeni Bir Belge. *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 1, 47-64.
- İNAL, İ. M. K. (1988). *Son Asır Türk Şairleri*. C. 1, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Osmânzâde Hüseyin Vassâf (2006). *Sefîne-i Evliyâ*. (haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz). C. 4, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- ÖNGÖREN, R. (2009). Şeyh Vefâ'nın Tarihi ve Tasavvufi Kişiliği. *Bir Semte Vefa(3-5 Kasım 2006) Bildiriler Kitabı*. (haz. N. Bilge Özel İmanov, Yunus Uğur). İstanbul: Klasik Yayınları, 73-88.
- TEK, A. (2009). Şeyh Vefâ'yı Yetiştiren Mürşid: Abdülatif Kudsi. *Bir Semte Vefa(3-5 Kasım 2006) Bildiriler Kitabı*. (haz. N. Bilge Özel İmanov, Yunus Uğur). İstanbul: Klasik Yayınları, 177-210.
- Turgut, K. (2009). *Ebü'l-Vefâ Muslihuddin Mustafâ'nın Farsça Şiirleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.